Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN

31. årgang, 1. hæfte September 1981

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med 128 sider pr. årgang

Årsabonnement koster 70 kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 110 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider pr. år).

Redaktion: seniorstipendiat, cand. mag. JØRGEN FINK
universitetslektor, cand mag. NIKOLAJ PETERSEN
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN,
under medvirken af:
rigsarkivar, dr. phil VAGN DYBDAHL,
rektor, mag. art. ERIK RESKE-NIELSEN

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af universitetslektor, cand. mag. GERDA BONDERUP (G.B.), universitetslektor, cand. mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), professor, dr. theol. TROELS DAHLERUP (T.D.), universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M.), universitetslektor, cand. phil. JØRGEN ELKLIT (J.E.), universitetslektor, dr. phil. POUL ENEMARK (P.E.), universitetslektor HANS FINK, D. Phil. (H.F.), arkivar. mag. art. MICHAEL H. GELTING (M.H.G.), universitetslektor, cand. mag. KIRSTEN GOMARD (K.G.), adjunkt, cand, mag. TERKEL HANSEN (T.H.), kandidatstipendiat, cand. mag. HANS-HENRIK HOLM (H.H.H.), universitetslektor, cand. mag. P. C. WILLEMOES JØRGENSEN (W.J.), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. mag. NIELS LUND (N.L.), professor dr. scient. pol. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), universitetslektor, cand. mag. KIRSTEN MOLLY (K.M.), afdelingsleder, cand. mag. HELGE PALUDAN (H.Pa.), universitetsadjunkt, cand. mag. NIELS CHR. SIDENIUS (N.C.S.), universitetslektor, cand. scient. pol. PALLE SVENSSON (P.S.), universitetsadjunkt, mag. art. JØRGEN WÜRTZ SØRENSEN (J.W.S.), professor, dr. phil. ERIK ULSIG (E.U.), forskningsstipendiat, cand. scient. pol. CLEMENS STUBBE ØSTERGAARD (C.S.Ø.), universitetslektor, mag. art. UFFE ØSTERGAARD (U.Ø.).

Redaktionens adresse:
Editorial Office: Erhvervsarkivet, Vester Allé 12, 8000 Århus C

FASCISMEFORSKNING I KOMPARATIVT PERSPEKTIV

Den stadige strøm af bøger og artikler om den historiske fascisme vidner om en fortsat interesse for dette fænomen, en interesse som afspejler både politiske og mere faginterne udviklingstendenser. I de kapitalistiske centerlande har den økonomiske krise sat de politiske systemer overfor udfordringer, som på overfladen minder om situationen i 20'ernes og 30'ernes Europa. Der er forvirring, ubeslutsomhed og tilsyneladende magtesløshed blandt de traditionelle politiske og økonomiske magthavere. En stejlt stigende arbejdsløshed rammer især ungdommen, som reagerer med en blanding af passiv afvisning af både højre- og venstreorienteret politik og radikale voldelige protester i gaderne i selv samfundspolitisk stabile lande som Schweiz og England.

Det forhold, at der på samme tid er krise for både de styrede og de styrende, forøger givetvis historiske samfundsforskeres opmærksomhed og forståelse for tilsvarende fænomener i mellemkrigstidens Europa, fænomener som man nu kan se var vanskelige at forstå og acceptere for historikere, der kun havde erfaringer fra efterkrigstidens relativt ubrudte økonomiske og politiske højkonjuktur.

Oprindelig var den voldsomme interesse for fascismeforskningen især blandt yngre historikere begrundet i en marxistisk inspireret udfordring til efterkrigstidens forsøg på at reducere fascismen til en (beklagelig) parantes i nationalstaternes ubrudte historie, et driftsuheld. I stedet forsøgte radikale forskere at undersøge de mekanismer i det borgerlige samfund, som tillod fascistiske bevægelser at komme til magten i Italien, og Tyskland og antage et truende omfang i en lang række andre lande. Med inspiration i teorier fra den kommunistiske arbejderbevægelse koncentrerede man sig om, hvad der kaldtes magtoverdragelsen, d.v.s. alle de træk ved fascismen, som handlede om dens betydning for retableringen af borgerskabets magt og kapitalakkumulationen, som var truet af arbejderklassens masseorganisering.

I dag er det blevet tydeligt for de fleste, at sådanne forklaringer kun begriber en del af virkeligheden. Denne erkendelse skyldes sikkert en kombination af aktuelle kriseoplevelser på politisk bevidsthedsmæssigt plan med resultater fra faginterne diskussioner også af andre historiske problemstillinger. I hele det internationale faghistoriske miljø er tyngdepunktet i forskningen ved at flytte fra undersøgelser af økonomisk og politisk magt til foklaring af menneskers adfærd. Denne interesse for adfærd har fået flere retninger indenfor fascismeforskningen.

Den mindst perspektivrige er sikkert psykohistorien, som tager sit udgangspunkt i individualpsykologien. Det er ganske vist uomtvisteligt rigtigt, at al adfærd i allersidste instans må forklares ved enkelte menneskers handlinger. Men det er i praksis uoverkommeligt at studere massefænomener ved at studere de individuelle træk hos alle de implicerede. Denne generelle indvending gælder også for et af de videnskabeligt sobre værker i genren, Rudolph Binion: »Hitler among the Germans« fra 1976 (her anmeldt i en gennemarbejdet tysk oversættelse).

Så er der mere perspektiv i historiske arbejder, der forsøger at benytte inspirationen fra de social- og massepsykologiske teoridannelser. Kvantitative målinger af social adfærd, behandlet med raffinerede statistiske teknikker har afklaret adskillige historiske stridsspørgsmål om karakteren af fascismens massebasis. Med Henning Poulsens ord: »... fascister og nazister (var) ikke stammer, der brød frem af skovene, og i det hele taget ikke en bestemt slags mennesker. Det var folk, der sluttede sig til de nye politiske bevægelser, som før havde sluttet sig til andre, ... Fascismens fremvækst er derfor sammenhængende med og i betydeligt omfang forklarlig udfra de vanskeligheder og svagheder, der ramte andre politiske retninger« (»Fascisme og nazisme 1919-45,« s.10).

Denne tendens til at behandle fascismen som en politisk bevægelse på linie med andre gør sig gældende både blandt historikere og politiske sociologer. Den mest fremtrædende af disse sidste er den spansk-amerikanske Juan Linz. I en artikel med den beskedne titel »Some Notes Toward a Comparative Study of Fascism in Sociological Perspective« (Laqueur, 1976) har han samlet oplysninger fra alle mulige kilder om 1) alder, social baggrund og geografisk herkomst for lederlaget i fascistiske, kristne, socialistiske og kommunistiske partier i mellemkrigstidens Europa; 2) om den sociale sammensætning af medlemmerne i de forskellige partier, hvorfra sådanne oplysninger foreligger og 3) oplysninger om vælgergrundlaget for fascistiske og semifascistiske partier. I den anden artikel har han givet sit bidrag til en komparativ undersøgelse af fascismen ved systematisk at sammenligne betingelserne for, at fascismen lykkedes eller mislykkedes som massebevægelse (Political Space and Fascism as a Latecomer i antologien »Who were the Fascists?«)

Vanskeligheden ved sådanne sammenligninger er selvfølgelig, at ingen af sammenligningerne er stærkere end de data, som indgår i dem. Og disse data er ofte blevet diskuteret. I Eike Hennigs tidligere anmeldte »Bürgerliche Gesellschaft und Faschismus in Deutschland« (NFH XXX, 76f.) leveres en forbilledlig metodisk kritik af den Parteistatistik fra 1935, som alle udsagn om den tyske fascismes massebasis ved og efter magtovertagelsen hviler på.

Et eksempel på, hvor langt man kan komme v.h.a. moderne, statistisk raffinerede behandlinger af de kendte stemmeafgivninger i Tyskland før den nazistiske magtovertagelse, er Thomas Childers' artikel: »The Social Bases of the National Socialist Vote« i Mosses antologi om fascismen (opr. fra 1976). Childes' resultater viser tydeligt, hvor forsigtig man skal være med at bygge på den ældre forsknings valganalyser, som normalt kun er baseret på bruttoforskydninger mellem partierne.

Spørgsmålet om hvilken klasse, der udgjorde massebasis, og hvilken klasseinteresse fascismen repræsenterede har fået ny aktualitet i den italienske debat i de senere år. I 1975 lige efter det parlamentsvalg, som gav det italienske kommunistiske parti, PCI, så stor fremgang, at mange (herunder dem selv) forventede en snarlig regeringsdeltagelse, udsendte den fremtrædende historiker Renzo De Felice et langt interview i bogform om resultaterne af og teserne i hans kolossale biografi af Mussolini (bd. I-IV, 1965-74; bd. V om perioden 1936-40 er netop udkommet). Dette interview er blevet oversat til tysk i en fortrinlig udgave af den tyske historiker Jens Petersen, som arbejder på det tyske historiske institut i Rom, og gør en stor indsats for at formidle mellem de adskilte forskersamfund nord og syd for Alperne. I et grundigt efterskrift redegør han for den vældige polemik om den italienske fascismes natur, som interviewet udløste. Den amerikanske historiker Michael Ledeen (der nu gør karriere som sikkerheds- og kommunismeekspert i Reaganadministrationen), der stillede spørgsmålene til De Felice, har selv skrevet en tilsvarende artikel om debatten i Journal of Contemporary History, som er genoptrykt i Mosses antologi, der er et repint af ældre og yngre artikler fra tidsskriftet Journal of Contemporary History.

Flere af De Felices teser er umiddelbart brændbare i den politiske situation i Italien, f.eks. påstanden om, at fascismen og kommunismen havde samme ideologiske rødder (og derfor også må være det samme i dag). Det er der slået mønt af i en besynderlig bog i flot udstyr, bestående af interviews, som en journalist ved Radio Free Europe, G.R. Urban har taget med ledende intellektuelle personligheder 1976-78 og udgivet under overskriften »Eurocommunism. Its roots and future in Italy and elsewhere«. De Felice er selv blandt de interviewede.

Selv om der altså, især for Italiens vedkommende, stadig er stort behov for kvantitativt funderede undersøgelser, er det alligevel rigtigt at påpege en række begrænsninger ved udelukkende at anvende denne metode. Koncentrationen om massebasis risikerer at sløre adskillelsen

mellem regime- og bevægelsesfasen. Denne adskillelse er den mest uomstridte landvinding, der er indhøstet i de sidste 20 års forskning. På den anden side er det rigtigt, at man nok skal skelne mindre absolut mellem de to faser: det er ikke så meget en tidsmæssig rækkefølge som en analytisk skelnen, der er tale om. Og det særlige ved de fascistiske regimer var eksistensen af et fascistisk parti som en delvis selvstændig magtfaktor ved siden af de traditionelle deltagere i magtblokken, industri, landbrug, bureaukrati, hær, kirke og i Italien desuden kongehus. Det er den ene side af det, Eike Hennig kalder fascismens relative autonomi. Den anden side af denne autonomi og årsagen til masseopbakningen var den fascistiske bevægelses antikapitalisme. Hennig har formuleret det sådan, at partiet repræsenterede den antikapitalistiske længsel hos småborgerskabet, det småborgerskab der frygtede konsekvenserne af en uhæmmet kapitalistisk moderniseringsproces. Og småborgerne identificerede både storkapital og den organiserede arbejderbevægelse med denne moderniseringsproces. Deraf den antikapitalistiske retorik hos fascisterne, den retorik som også formåede at tiltrække dele af (især den uorganiserede) arbejderklasse og de arbejdsløse. De valgsociologiske undersøgelser har nu godtgjort, at den organiserede arbejderklasse såvel som de katolske vælgere derimod var relativt immune overfor fascismen i Tyskland.

Med introduktionen af denne antikapitalistiske længsel fjerner man sig fra forklaringer, der opfatter politisk adfærd som udelukkende rationelle valg. Wilhelm Reich kritiserede allerede midt i 30'erne en sådan forståelse. Den er i sidste ende økonomistisk. Reich har sammen med E. Bloch og kunsthistorikeren Walter Benjamin været den afgørende inspiration for en helt ny bevidsthedshistorisk forskning, der har vist sig de sidste år, især blandt litteraturforskere, kultursociologer o.l. Bent Fausings bøger hører hjemme i denne sammenhæng. (Hæftet Fascismens Billeder kan p.t. ikke købes på grund af en strid med Valo-fabrikanterne.) Kresten Nordentofts bøger har hentet tilsvarende teoretiske inspirationer. I »Fascismens ideologi og propaganda« leveres en overbevisende analyse af den fascistiske ideologi med en værdifuld skelnen mellem manifest og latent ideologi. Mere problematisk er forsøgene på at overføre resultaterne fra ideologi til propaganda.

Yderligere to bøger beskæftiger sig med de æstetiske sider af fascismen. Englænderen Richard Taylors analyse af 10 sovjetiske og nazistiske film, som rummer en række gode realkommentarer og er instruktiv mht. hvordan film kan inddrages i undervisningen. Desuden bogen »Kunst im 3. Reich«, der er et udstillingskatalog forsynet med en række supplerende artikler.

Et af de helt uafviselige resultater, der er kommet ud af de mange forskellige marxistiske teoridannelser om fascismefænomenet, er evnen til at skelne mellem den sociale basis (sociologisk forstået) og den sociale funktion, d.v.s. den langsigtede samfundssystemvirkning. Den engelske, økonomiske historiker Alan Milward, der har skrevet 3 uomgængelige studier i fascismens politiske økonomi (om Tyskland 1965, Frankrig 1970 og Norge 1972) har i to essays i henholdsvis Laqueurs reader og i »Who were the fascists?« sat tingene på plads og integreret den sociologiske interesse for den sociale basis med den økonomiske interesse for de større samfundsmæssige virkninger. Det sker i formuleringen af lynkrigen som målsætning og middel for det fascistiske regime, både til at opnå tilslutning i befolkningen og gennemføre de ideologiske betingede hensigter udadtil.

Således bliver udenrigs- og militærpolitikken næsten til den vigtigste lakmusprøve på et samfundssystems fundamentale karakter. Sammenhængen er godt udforsket for Tysklands vedkommende, men gælder også Italien. Mussolini havde fra starten den gode vilje til at opbygge et imperium ved Adriaterhavet og i Østafrika, – det lykkedes bare ikke. Den engelske historiker E. M. Robertson har uden at bygge på selvstændige arkivundersøgelser givet en afbalanceret fremstilling af drivkræfterne bag den italienske udenrigspolitik i den afgørende

periode i oversigten »Mussolini as Empire-Builder 1932-34«. De to hovedemner er aggressionen mod Ætiopien og alliancen med Tyskland, en alliance som på ingen måde var en given sag i første halvdel af 30'erne.

I år er der desuden udkommet en veldokumenteret undersøgelse af Italiens politik overfor hele Østeuropa af en polsk historiker Jerzy Borejsza. Han er velbevandret i de polske og italienske arkiver og har et omfattende kendskab til litteraturen om de fascistiske bevægelser i de forskellige østeuropæiske lande på mange forskellige sprog. Han skildrer den italienske politik, som – centreret om personen Mussolini – svingede frem og tilbage mellem fremmelse af en ideologisk, international organisation, L'internazionale fascista (som kun fik afholdt et møde i Montreux 1934) og en nationalstatslig interessepolitik især overfor Tyskland med henblik på at holde Østrig uden for tysk indflydelse.

Ved siden af de bibliografiske informationer om forskellige emner i forbindelse med fascismen i Laqueurs »Fascism, A readers' guide«, findes et godt bibliografisk hjælpemiddel for den tyske fascisme ved magten (1933-45) i P. Hüttenbergers »Bibliographie zum Nationalsozialismus«, der er udkommet i en serie med bibliografier om enkeltemner indenfor nyere tysk historie.

Den absolut omhyggeligst redigerede bog af samleværkerne med komparative fascismestudier er den norsk redigerede, internationale »Who were the Fascist?«. Der er tale om stærkt bearbejdede, ændrede og nyskrevne bidrag til en konference om emnet i Bergen 1974. I ca. 50 artikler koncentreret om Østrig, Tyskland, Italien og Skandinavien kommer forfatterne i for størstepartens vedkommende primære undersøgelser godt rundt om de sociologiske sider af problemet om fascismens massebasis. Der gives også i første og sidste afsnit enkelte bud på, hvordan man kan sammenligne resultaterne af enkeltundersøgelserne.

Mens den internationale og danske forskning således er godt på vej til at integrere inspirationerne fra en lang række fagområder i virkelige tværdisciplinære undersøgelser, mangler man udbyggede begreber for at få resultater ud af sammenligningerne. Sådanne begreber er nødvendige for at kunne få mere ud af de nationalt begrænsede enkeltundersøgelser.

Uffe Østergaard

RUDOLPH BINION: *Hitler und die Deutschen:* eine Psychohistorie. (Klett-Cotta Verlag, 1978), 278 s.

JERZY W. BOREJSZA: *Il fascismo e l'Europa orientale dalla propaganda all'aggressione.* (Laterza, 1981). 306 s., 18000 lire.

GEORG BUSSMANN: *Kunst im 3. Reich* – Dokumente der Unterwerfung. (Zweitausendeins, 1979, 4. oplag 1980). 480 s., 247 billeder, 3,90 DM.

NIELS SENIUS CLAUSEN og BENT FAUSING: *Fascismens billeder.* (Danmarks skoleradio, 1980). 33 s., 30 kr.

RENZO DE FELICE: *Der Faschismus.* Ein Interview von M. Ledeen. (Klett-Cotta Verlag, 1977). 166 s.

ELIN FREDSTED, ELIN HANSEN, KURT NIKOLAJSEN, KRESTEN NORDENTOFT: *Fascistisk ideologi og propaganda* (Medusa, 1979). 333 s., 106 kr.

PETER HÜTTENBERGER: *Bibliographie zum Nationalsozialismus.* (Vandenhoeck & Ruprecht, 1980). 214 s.

WALTER LAQUEUR (ed.): *Fascism.* A Readers's Guide. Analyses, Interpretations, Bibliography. (Wildwood House, 1976). 478 s.

GEORGE L. MOSSE (ed.): *International Fascism.* New Thoughts and New Approaches. (Sage Publications, 1979). 386 s.

KRESTEN NORDENTOFT: *Omkring fascismen.* Essays (Vindrose, 1981). 117 s., 68 kr.

STEIN UGELVIK LARSEN, BERNT HAGTVET, JAN

PETTER MYKLEBUST (ed.): *Who were the Fascists?* Social Roots of European Fascism. (Universitetsforlaget, 1980). 816 s., 290 n.kr.

HENNING POULSEN: *Fascisme og nazisme 1919-1945.* (Berlingske, 1980). 239 s., 80 kr.

E.M. ROBERTSON: *Mussolini as Empire-Builder.* Europe and Africa 1932-36. (Macmillan, 1977). 246 s., 2,95£

RICHARD TAYLOR: *Film Propaganda.* Soviet Russia and Nazi Germany. (Croom Helm, 1979). 265 s., 11,95 £.

G. R. URBAN (ed.): *Eurocommunism.* Its roots and future in Italy and elsewhere. (Temple Smith, 1978). 287 s.

ALMINDELIG HISTORIE

HENRI H. STAHL: *Traditional Romanian village communities.* (Cambridge University Press og Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1980). 283 s., 15 £.

Bogen er en amerikansk oversættelse af Stahls franske forkortelse (1969) af hans rumænske hovedværk i 3 bind (1958-65) og indgår i en fransk-amerikansk serie om den moderne kapitalisme. I pagt med undertitlen, overgangen fra fælles til kapitalistisk produktionsmåde, fremhæves, hvordan den vesteuropæiske kapitalistiske udvikling fra det 16. årh. af ved at inddrage Østeuropa i det europæiske (korn)marked medvirkede til dannelsen af det »andet« livegenskab. Stahl deltog 1928-46 i studier i marken af endnu eksisterende landsbyfællesskaber (kommuner), dels »archaiske« med fri løkkedrift og hovedvægt på det pastorale, dels regulerede fri landsbyer. Ved landbrugsreformerne i 1864 var fæstesystemet blevet afløst imod ⅓ af jorden til godsejernes fri disposition; endnu i 1940'erne sås det, at de tidligere ufri landsbyer var uden spor af egentligt landsbyfællesskab.

Stahl giver imidlertid meget mere, nemlig bondesamfundets hele historie tilbage til det 13. årh., hvor Rumænien bestod af landsbyer under valgte kneser, ansvarlige for tributten til de nomadefolk, der efter tur beherskede området. De rumænske stater blev skabt gennem fordrivelsen af tributtagerne, som erstattedes af den indenlandske fyrste og hans bojarer, de forhenværende kneser. Omdannelsen til et feudalsamfund gik langsomt; men med tiden overtog og udvidede bojarerne fyrstens rettigheder, gjorde deres bønder livegne og reducerede landsbyfællesskabet. Først i 1864 kom de dog fri af landsbyerne og kunne producere helt frit.

Forfatteren har dristige teser om den ældste periode, argumenterer således for, at den udbredte, meget regelmæssige afgrænsning af landsbymarkerne er før-statslig. Mere sikker er nok påpegningen af, at de fri landsbyer i nyeste tid især fandtes i de områder, som statsdannelsen var udgået fra. Det er en velskrevet og spændende bog med meget væsentlige perspektiver, skrevet af en uortodox marxist.

E.U.

HELMUTH ERLINGHAGEN: *Japan. Eine Landeskunde.* (Beck'sche Schwarze Reihe, Band 198; München, 1980). 241 s., 16.80 DM.

Japan spiller en stadig større rolle ikke blot som en økonomisk stormagt, der påfører både Vesteuropa og USA betydelig konkurrence på disses vanlige afsætningsmarkeder, men også som en politisk faktor i Fjernøsten. Der kan derfor nok være anledning til at udbrede kendskabet til dette dynamiske samfund.

Erlinghagens bog er et forsøg på at give den vesteuropæiske politiker, journalist og turist et indblik i japanske forhold; men også

for historikeren er bogen anvendelig som en velfunderet introduktion til en fremmed kulturkreds.

Bogen beskæftiger sig naturligvis hovedsageligt med dagens Japan, men den rummer også gode afsnit om baggrunden for det moderne Japan. Det gælder først og fremmest kapitlerne om Japans historie, filosofi og kultur. Henvisningerne i bogen er få, og nogen egentlig bibliografi findes ikke; derimod har bogen et kort register og en udmærket liste over en lang række japanske udtryk og begreber, der forklares i teksten.

W.J.

HISTORIEVIDENSKAB

Teknologi och samhällsförändring. Föredrag från Nordiska fackkonferansen för historisk metodläre i Lövångers kyrkby 20-23 maj 1979. Studier i historisk metode XV. (Universitetsforlaget Oslo, 1980) 104 s., 39 n.kr.

Hvert forår afholdes en konference om historiske metodespørgsmål med deltagelse af nordiske universitetslærere, maximalt et dusin fra hvert land.

Rapporten fra konferencen 1979 tyder på, at dette års deltagere har haft usædvanlig svært ved at nå hinanden i debatten; den synes ikke at have afklaret ret mange metodespørgsmål, men snarere at have givet anledning til at markere positionerne.

To kvalificerede yderpunkter i diskussionen repræsenteres af på den ene side den svenske marxist Lars Herlitz, som i sit generelle teoretiske oplæg til hele konferencen hævder, at teknologiens rolle i samfundsudviklingen må bindes til dens rolle i produktionen, og på den anden side nordmanden Kåre Lunden, som under inspiration af socialantropologien protesterer mod at forstå teknologi i ældre samfund som blot knyttet til »næringslivet«, for i ældre historie er det vanskeligt at adskille den substantielt »økonomiske« sfære fra f.eks. den militære og politiske; rov og vold, og altså også krigens teknologi, var i perioder som vikingetiden for nogle en slags næringsdrift.

Lunden forsøger som den eneste også at formulere en slags konklusion på konferenceemnet og når til, at historikerne selv må prøve at udvikle deres egen teori og selv definere begreber til deres formål, studiet af forandring i tidligere menneskelige samfund. Dette synes at implicere en negativ vurdering at to sociologers nutidsrelaterede bidrag til konferencen.

Arten af de problemer, studiet af teknologiforandring i ældre tid rejser, eksemplificeres frem for alt i den unge Odensehistoriker Erland Porsmoses foredrag »Bondesamfund og rigsdannelse – driftsmåder og samfundsorganisation i middelalderens Danmark«. Dette for selve sit emne yderst væsentlige bidrag synes tillige at illustrere, hvordan diskussionen, når den bliver konkret, må give køb på det principielle.

H.Pa.

OLDTIDEN

ARKÆOLOGI

ANDREW SHERRATT (ed.): *The Cambridge Encyclopedia of Archaeology.* (Cambridge University Press, 1980). 495 s., 18.50 £.

Denne smukt trykte og ødselt (i vid udstrækning med farveteknik) illustrerede bog i stateligt dobbeltspaltet kvartformat, som museumsinspektør dr. Sherratt fra Ashmolean i Oxford har udsendt med godt et halvt hun-

drede specialister fra den angelsaksiske verden i videste forstand som medarbejdere, skuffer i én forstand: i betragtning af ordet encyclopedia i titlen forventer man, at der – sådan som det var tilfældet i den 20 år ældre Concise Encyclopedia of Archaeology (cf. NFH XII s. 194 f.) – var tale om et leksikon med alfabetisk opstillede artikler om de enkelte forhistoriske kulturer, fundsteder, begreber etc. Det er der ingenlunde. I stedet er bogen opdelt i tre afsnit, af hvilke det første og sidste, som er ret korte (henholdsvis 32 og 36 s.), gør rede for henholdsvis den moderne arkæologis udvikling og de nyeste dateringsmetoder, med en lang række tilknyttede kronologiske kort, medens den store hovedpart af teksten, 2. del (godt 350 sider), er helliget en systematisk historisk-geografisk gennemgang af kulturens udvikling fra den ældste stenalder til langt op i middelalderen, sådan som det fremgår at det bevarede arkæologiske materiale dels i den gamle, eurasiske verden, dels i de øvrige områder af kloden. Takket være det væld af oplysninger, der præsenteres på grundlag af den nyeste forskning, vil bogen dog gøre god fyldest som opslagsværk, når man blot går omvejen over det afsluttende meget udførlige register.

KINA

KWANG-CHIH CHANG: *Shang Civilization.* (Yale University Press, 1980). 417 s., 30 $.

For den, der ønsker en pålidelig, udførlig introduktion i den kinesiske forhistories forløb er Harvard-professoren Kwang-Chih Changs »The Archaeology of Ancient China«, 3. udgave fra 1977 det ubestridte standardværk. Dette værk har også hidtil været den bedste vejviser for vestlige læsere i den fascinerende Shang-kultur, som behandles på ca. 90 sider. Nu har Chang imidlertid gjort denne kultur til genstand for monografisk behandling i et nyt omfattende værk, »Shang Civilization«, og dermed er vi i besiddelse af en uvurderlig, tidssvarende syntese om Kinas første kulturelle storhedstid.

Bortset fra 65 sider Prolegomena om de forskellige kildegrupper til Shang-kulturen falder Changs bog i to hovedafsnit, og af disse er det første og mest omfattende (200 sider) helliget Shangs blomstringsperiode, århundrederne efter 1300, da hovedstaden var An-yang. På grundlag af det omfattende arkæologiske og epigrafiske materiale fra udgravningerne af denne by gives en indtrængende skildring af den materielle kulturs ytringsformer såvel som af den sociale og politiske organisation, og heri indgår selvsagt Changs bekendte hypotese om den indviklede arvefølge inden for Shangs kongehus.

I andet hovedafsnit, »Shang History Beyond An-yang«, som optager 100 sider, fremlægger og fortolker Chang det arkæologiske materiale fra udgravninger af kulturlag fra tiden før An-yang, først og fremmest i den tidligere hovedstad Cheng-chou, og som afslutning herpå gør han – hvad der specielt må interessere vestlige læsere – rede for den spændende teori, som i de seneste år er blevet forfægtet af kinesiske arkæologer: at den tidlige arkæologiske fase kaldet Erh-li-t'ou, som førhen gerne blev henført til det ældste Shang, i virkeligheden skulle repræsentere Kinas første kongehus, det gådefulde Hsia-dynasti.

SYNET PÅ HELLAS

FRANK M. TURNER: *The Greek Heritage in Victorian Britain.* (Yale University Press, 1981). 470 s., 18.90 £.

Historieskrivningens historie er ikke så udforsket et område, som man måske tror. Det er således svært at finde en sammenhængende behandling af, hvordan den antikke verden, f.ex. det klassiske athenske demokrati, tog sig ud set med eftertidens øjne, og hvorfor oldtidsforskere til forskellige tider har skrevet derom, som de har. Gamle Sandys' »History of Classical Scholarship« giver meget lidt, når den kommer op til det 19. århundredes oldtidshistorikere, og det tilsvarende nye værk af Pfeiffer er kun nået til 1850. Nu er dette savn afhjulpet – men desværre kun for det 19. år-

hundredes England – med ovenstående bog, hvis forfatter møjsommeligt har gennempløjet det 19. århundredes engelske Grækenlandshistorier, kommentarer til græske forfattere, indledninger og noter til tekstudgaver og oversættelser, universitetsforelæsninger, lærebøger, anmeldelser og diverse artikler for at få et billede af, hvad det victorianske England har ment, sagt og skrevet om oldtidens grækere. Hovedemnerne for undersøgelsen er mytologi og religion, Homer, Athens forfatning samt Sokrates, Aristoteles og Platon, og som baggrund inddrages til stadighed de samtidige kulturstrømninger på Kontinentet, især i Frankrig og Tyskland. Det påvises også, hvorledes den græske oldtid indgik som noget ganske selvfølgeligt i overklassens almendannelse, og hvorledes man følte sig i slægt med de gamle grækere, tog dem som forbillede og åndeligt udgangspunkt – og netop derfor ofte kom til at læse sin egen tids idealer og problemstillinger ind i den antikke verden. Af de mange forfatternavne og -titler, der passerer revue over bogens sider, er nok ikke mange almindeligt kendte i dag; men man kan dog nikke genkendende til en del af dem, bl.a. adskillige tekstudgivere fra Loeb-serien. Kendtest er utvivlsomt George Grote – finansmand, whigpolitiker og historiker, der især interesserede sig for græske myter, som han kaldte »the past which never was present«, samt for det athenske demokrati, som han satte meget højt; ifølge Turner udrettede han det samme for græsk historie som Niebuhr for romersk.

Det er en god og nyttig bog, der her er skrevet af en forfatter, der øjensynlig er hjemme både i oldtidens Grækenland og dronning Victorias England. Måtte den snart følges af tilsvarende arbejder om andre lande, af samme standard.

A.D.-M.

ROM

GAETANO DE SANCTIS: *Roma dalle origini alla monarchia.* Storia dei Romani, vol. I. Nuova edizione, stabilita sugli inediti, a cura di Silvio Accame. (La Nuova Italia Editrice, 1980). 509 s., 12.000 lire.

I 1907 udsendte De Sanctis førstebindet af sin grandiose Storia dei Romani, som, med en indledning om Fasti og den annalistiske tradition, omhandlede Italiens og Roms forhistorie og den romerske kongetid. Jævnsides med udarbejdelsen af de følgende bind frem til sin død i 1957 syslede De Sanctis, specielt fra 1920'erne, med en gennemgribende nyudgave af førstebindet med dets problemspækkede stof. Han nåede dog ikke til vejs ende, og først for nylig har fagfællen, professor Silvio Accame fundet nybearbejdelsen frem og besørget den til trykken som en komplet nyudgave. Denne kan selvsagt ikke gøre fyldest som tidssvarende behandling af det ældste Roms historie, men har til gengæld stor historiografisk interesse.

JEAN-CLAUDE RICHARD: *Les origines de la plèbe romaine.* Essai sur la formation du dualisme patricio-plébéien. (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome 232, 1978). 653 s., 250 F.

Lige siden Niebuhrs dage har spørgsmålet om, hvorledes delingen af den romerske borgerbefolkning i patriciere og plebejere kom i stand, været et af de mest omstridte problemer inden for den romerske historie, og talrige er de løsningsforslag, som er blevet fremsat i tidens løb. I de senere årtier har de fleste forskere imidlertid i det store og hele sluttet sig til den epokegørende nye teori, som Hugh Last fremsatte i sin klassiske afhandling »The Servian Reforms« i Journal of Roman Studies 1945: at der først blev tale om en standsadskillelse efter kongedømmets fald o. 509 f.v.t., idet en gruppe formående familier da dannede en eksklusiv klike, patriciatet, som monopoliserede den politiske magt. Denne teori vil J.-C. Richard, der er docent i oldtidshistorie ved Nantes' universitet, dog ikke acceptere. I sit mammutværk underkaster han såvel den antikke overlevering som alle tidligere fremsatte løsningsforslag til patricier-plebejer-problemet en indtrængende, kritisk

analyse og når som resultat heraf frem til den nye teori, at patriciatet er opstået i tidlig kongetid som en adel af toneangivende familier for siden at blive fast afgrænset i begyndelsen af 5. århundrede, og at plebejerne som en gruppe, der omfattede hele den øvrige borgerbefolkning, først har set dagens lys fra det sidstnævnte tidspunkt, da patricierne monopoliserede den politiske magt i det vacuum, der opstod ved kongedømmets fald.

Selv om Richard lægger en imponerende lærdom for dagen for at underbygge sin teori, er det sidste ord tydeligt nok ikke sagt om det store problemkompleks; men med den stoffylde og de mange skarpe iagttagelser, der er nedfældet i hans bog, vil denne være et uundværligt, inspirerende arbejdsredskab for enhver, der fremtidig vil beskæftige sig med den romerske stænderdelings genesis.

BRUCE WOODWARD FRIER: *Libri Annales Pontificorum Maximorum: The Origins of the Annalistic Tradition.* (Papers and Monographs of the American Academy in Rome XXVII, 1979). 323 s., 30 $.

I den foreliggende lærde undersøgelse har dr. Frier samlet alle antikke testimonia om det annalistiske værk, de såkaldte Annales Maximi, som blev resultatet af de hvide årstavler, pontifex maximus satte op siden det 5. århundrede f.v.t. Formålet er at nå frem til en klar forståelse at dette værks karakter, og med dette for øje underkastes de indsamlede vidnesbyrd en skarp kritik. Herunder viser forf. en prisværdig forsigtighed med at drage håndfaste positive konklusioner, men viger på den anden side ikke tilbage for en absolut negativisme vedrørende den bekendte overlevering om 80-bogsudgaven af Annales Maximi ved P. Mucius Scaevola o. 130 f.v.t.; denne udgave må ifølge Friers undersøgelse i virkeligheden snarere stamme fra den augustæiske periode.

I fortsættelse af kulegravningen af overleveringen om Annales Maximi går Frier i slutningen af sin bog nærmere ind på den første af de romerske annalister, som fortsatte traditionen fra pontifex maximus' arkiv, Fabius Pictor, og han når her frem til det resultat, at denne forfatter, som gav stødet til en helt ny litterær genre, den egentlige annalistiske historieskrivning, nok i vid udstrækning har benyttet Annales Maximi som kilde, men dog langtfra i så høj grad som antaget af de senere romerske forfattere, hvis vidnesbyrd vi er henvist til at bygge på.

MICHEL HUMBERT: *Municipium et civitas sine suffragio.* L'organisation de la conquête jusqu'à la guerre sociale. (Collection de l'École Française de Rome 36, 1978). 459 s., 150 F.

Dette digre værk fra det franske lærdomscenter i Rom indeholder en dybtindtrængende, gennemdokumenteret gennemgang af den romerske ekspansions faser fra republikkens begyndelse frem til Italiens definitive samling i 268 f.v.t., med hovedvægten lagt på de organisationsprincipper, romerne anvendte for at kunne fastholde deres nyerhvervede territorier. Efter et første sekel præget af isopoliteia på grundlag af foedus Cassianum, med gensidige privilegier, inklusive ius migrandi, for Rom og de allierede latinerstater, fulgte et fundamentalt forskelligt organisationssystem gennem skabelsen af municipie-institutionen med fuld romersk borgerret for Tusculum i 381 og den mindre gunstige civitas sine suffragio for Caere ca. 30 år senere, hvor der var tale om udvidelse af det romerske borgerområde efter en deditio. I sin bog gør Humbert med stor grundighed rede for, hvad de to nye borgersamfund-kategorier indebar, som henholdsvis blev benyttet for latinere efter latinerkrigen og for de ikke-latinske bystater, som i de følgende årtier blev indlemmet i romerstaten, og han godtgør på en overbevisende måde, at selv civitas sine suffragio ikke bare var en kamoufleret undertrykkelsesmekanisme, idet denne institution ud over æren ved at være romersk borger, med provocatioret som et vigtigt privilegium, indebar bibeholdelse af befolkningens gamle selvstyre, dog bortset fra retsudøvelsen ved praefecti iu-

re dicundo, som på den anden side var et vigtigt redskab til fremskyndelse af Italiens romanisering.

Alt i alt et standardværk, som fremover vil være uundværligt for enhver, der beskæftiger sig med romersk ekspansionspolitik før de puniske krige.

T. V. BUTTREY: *Cosa: The Coins;* MARIA TERESA MARABINI MOEVS: *Italo-Megarian Ware at Cosa;* MARIA TERESA MARABINI MOEVS: *Aco in Northern Etruria: the Workshop of Cusonius at Cosa.* (Memoirs of the American Academy in Rome XXXIV, 1980). 280 s. + 33 pl., 30.50 $.

Bind XXXIV af det amerikanske Rom-akademis skriftserie i kvartformat, Memoirs, er helliget publikationen af et par grupper vigtigt fundmateriale fra akademiets udgravninger i tiden fra 1948 til 1972 af den romerske latinerkoloni Cosa, som blev anlagt på Etruriens kyst i 273 f.v.t.

Hovedparten af bogen (153 s. + 10 pl.) optages af en indtrængende behandling af møntmaterialet ved den kendte amerikanske numismatiker T. V. Buttrey, opdelt i tre afsnit: først et corpus over alle kendte mønter præget i Cosa straks efter koloniens grundlæggelse, hvilket giver Buttrey anledning til at drage videre slutninger om Roms tidlige møntprægninger, de såkaldte romano-campanske mønter, hvis tidligste type tjente som forbillede for Cosas møntproduktion; dernæst et katalog over de i alt henved 400 fundmønter fra Cosa-udgravningerne: ret få græske og middelalderlige og i øvrigt romerske mønter; endelig publikation af en vigtig møntskat på godt 2.000 romerske denarer, som må være nedgravet o. 72 f.v.t.

På de resterende ca. 120 sider tager Maria Teresa Marabini Moevs sig af et par grupper reliefprydet keramik fra Cosa-udgravningerne. Først et kritisk katalog over alle fundne fragmenter af den hellenistiske italo-megariske keramik, som benyttes til at opstille en stilistisk klassifikation af denne keramik-vare. Og dernæst et tilsvarende katalog over alle fundne fragmenter af den såkaldte Acovare. De stammer alle fra det lokale keramikværksted, M. Cusonius havde etableret i Cosa ved begyndelsen af Augustus' regering, og ved at udnytte fundstratigrafien i Cosa samt fund fra provinserne nord for Alperne lykkes det forf. at klarlægge den stilistiske udvikling, Cusonius-firmaets produkter gennemløb i hele den augustæiske tidsalder.

GOTTFRIED PRACHNER: *Die Sklaven und Freigelassene im arretinischen Sigillatagewerke.* (Forschungen zur antiken Sklaverei, hrsg. von J. Vogt und H. Bellen XII; Franz Steiner, 1980). 254 s., 68 DM.

I årtierne omkring vor tidsregnings begyndelse er der utallige steder i romerriget gjort fund af rødbrændt keramik, terra sigillata, fremstillet i Arretium (nuv. Arezzo) i Etrurien. Betydningen heraf har været cause celèbre i diskussionen om handelens art og omfang i antikken.

Prachners anliggende i denne bog er en grundig gennemarbejdet og tabellarisk opstillet undersøgelse af navnematerialet. Flere tusinde af disse lerskåle, -vaser, -tallerkener m.v. er stemplet med enten firmaets eller pottemagerens navn eller begge. Store mængder af dette materiale er ikke blevet publiceret eller er utilstrækkelig publiceret; men forf., som har kunnet opregne ca. 110 værksteder og ca. 600 pottemagere, argumenterer overbevisende for, at dette giver et pålideligt grundlag for hans konklusioner.

Der viser sig store forskelle i værkstedernes størrelse: fra små familie-»firmaer« til virksomheder med op til 65 pottemagere, hvoraf hovedparten er slaver og en mindre del frie eller frigivne. Og ligesom tilfældet er i de campanske byer, findes varerne fra de små værksteder lokalt, mens de større værksteder har fået afsat deres produkter til fjerne byer, herunder byerne i provinserne.

Terra sigillata-produktionen viser dermed en parallel til landbruget i Italien, hvor de små, frie brug ligeledes producerede for det lokale marked, de slavedrevne, større brug

for det fjernere marked. Dette gør ikke diskussionen mindre celeber, men en del mere interessant.

E.C.

JAMES L. Franklin, Jr.: *Pompeii: The Electoral Programmata, Campaigns and Politics, A.D. 71-79.* (Papers and Monographs of the American Academy in Rome XXIII, 1980). 141 s., 25 $.

Lige siden Pompeiis udgravning har de valgplakat-indskrifter, som pryder talrige husmure, påkaldt interesse i vide kredse; men bortset fra Willems' lille bog »Les élections municipales à Pompéi« fra 1887 har de ikke i særlig grad været udnyttet som historisk kildemateriale. Til gengæld har den unge amerikanske oldtidsforsker James L. Franklin, Jr. i den foreliggende omarbejdede Ph. D.-dissertation med stor skarpsindighed fået dem til at aflægge detaljerede vidnesbyrd om det politiske liv i Pompeii i byens ni sidste leveår.

Ved dels at slå ned på kandidater, som anbefales i samme indskrift og følgelig må være fra samme år, dels at bygge på oplysninger fra udgravningerne om indskrifternes lagfølge på murene er Franklin i stand til at opstille lister over kandidaterne til de to årlige valgembeder, duoviri og aediles, i årene 71-79, og idet han derpå retter undersøgelsen mod indskrifternes placering i byen samt mod såvel kandidaters som anbefaleres familieforhold og indbyrdes relationer, ikke mindst patron-klientforholdet, lykkes det ham at afdække en række vigtige mekanismer inden for Pompeiis politiske liv. En særdeles vigtig landvinding er, at medens der altid var skarp konkurrence om ædil-posten, blev der på ægte oligarkisk vis kun opstillet to kandidater til det højeste embede, duovir-posten, som altså på forhånd var sikre på at blive valgt. Følgelig har deres valgplakater alene haft til formål at kaste glans over deres familier – hvilket kunne komme disse til gode ved senere valg.

Z. RUBIN: *Civil-War Propaganda and Historiography.* (Collection Latomus 117, 1980). 246 s., 1.000 bfr.

Bogen rummer både mere og mindre, end titlen lover. Emnet er mere snævert Septimius Severus' propaganda på vej til magten i 193; men dermed siges meget om denne romerske kejser og kilderne til hans regeringstid, herunder Historia Augusta-problematikken.

Hvad propaganda angår, fremhæver Rubin med rette, at de afgørende midler i konkrete situationer, såsom i en magtkamp, var de direkte henvendelser – mundtlige som skriftlige – til legionerne og senatet, i forhold til hvilke man naturligvis måtte vægte sprog og indhold forskelligt. De propagandamidler, forskningen har lagt mest vægt på, nemlig mønter, statuer og litterære skrifter, kommer if. forf. først ind som sekundære medier og primært i magtkonsolideringsfasen.

Som følge af disse og andre velovervejede betragtninger bør bogen være standardlæsning før ethvert studium af romersk propaganda.

E.C.

RALPH BACKHAUS: *Casus perplexus.* Die Lösung in sich widersprüchlicher Rechtsfälle durch die klassische römische Jurisprudenz. (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 72; C. H. Beck, München, 1981). 230 s., 71 DM.

Et casus perplexus – af Leibniz betegnet som den gordiske knude inden for romerrettens problemer – er ifølge Backhaus' definition »ein juristischer Fall, dessen Sachverhalt so gestaltet ist, dass die Anwendung der einschlägigen Rechtssätze und -grundsätze auf diesen Sachverhalt in sich widerspruchsvolle Rechtsfolgen auslöst.« I det foreliggende lærde værk, der er en juridisk dissertation fra Heidelberg, undersøger forf. med en udmærket systematik, hvorledes den klassiske romerrets mestre søgte at hugge denne gordiske knude over.

MIDDELALDEREN

BRIAN TIERNEY & PETER LINEHAN (ed.): *Authority and Power.* Studies on Medieval Law and Government. Presented to Walter Ullmann on his seventieth birthday. (Cambridge University Press, 1980). 274 s., 25 £.

Walter Ullmann har haft en mærkelig karriere, født i Østrig og student ved Wiens universitet, hvor han underviste i 1935-38, soldat under krigen, derpå som flygtning til England, hvor han fik en lang tid som professor i Cambridge. Hans indsats som lærer og forsker har dér skabt en speciel Cambridge-skole; hans værker er kendt i hele Europa, nogle sågar oversat til japansk. Den ene af udgiverne, Peter Linehan, har sørget for en bibliografi over Ullmanns bøger og artikler, i alt ikke mindre en 384 numre. Selve festskriftet, hvortil Linehan selv bidrager med en artikel om den spanske kirke i 1200-tallet, indeholder en række meget dybtgående analyser af forskellige detaljer inden for europæisk rets- og lovhistorie, opstillet i kronologisk orden. Således behandles her f.eks. problemer vedrørende vestgoternes love, karolingisk lovgivning, kirkeret i højmiddelalderen, forholdet mellem Henrik II og Becket samt Ockham og problemer vedrørende koncilietanken i 1400-tallet. Værket må glæde Ullmann og de virkelige specialister; men hvis man ikke er godt inde i retshistorie og ikke kan læse krøllede latinske sætninger uden mindste vanskeligheder, får man ikke meget ud af bogens artikler, der tit beskæftiger sig med spidsfindige detaljer.

M.L.

LÁSZLO GEREVICH & AGNES SALAMON (ed.): *La formation et le developpement des métiers au Moyen Age* (V^e^-XIVe siècles). (Akadémiai Kiadò, Budapest, 1977). 153 s., 9.50 $.

Et internationalt kollokvium for middelalderarkæologer afholdtes af Le Comité des Recherches sur les Origines des Villes i Budapest 25.-27. oktober 1973. I 1977 udkom en rapport med 18 mere eller mindre forkortede bidrag fra kollokviet. De fleste af bidragene er på tysk. Emnet er byforhold, overvejende fra tidlig middelalder og fortrinsvis om håndværksproduktion. Nordiske læsere vil sikkert navnlig interessere sig for A. Herteigs oversigt over middelalderligt norsk håndværk belyst gennem arkæologisk fundmateriale, D. Sellings kortfattede referat om fundene fra den gamle Kalmar-havn og H. Jankuhns gennemgang af bronzestøberhåndværket i Hedeby og dets udbredelse; men også J. Hermanns store artikel om handel, håndværk og bagland for de tidlige søhandelspladser i det nordvestslaviske område rummer iagttagelser fra f.eks. Arkona og Wollin af interesse for dansk Østersø-ekspansion. Slavisk våbenproduktion, ungarsk jernfremstilling, polsk hornarbejde, østrigsk keramikforarbejdning, russisk og jugoslavisk glasfabrikation er nogle af de øvrige enkeltemner, der tages op. Fra historisk synsvinkel har måske især et par ungarske indslag om det tidlige byhåndværk og møntstederne interesse i et bydannelsesperspektiv.

P.E.

THOMAS S. BURNS: *The Ostrogoths.* Kingship and Society. (Historia Einzelschriften Heft 36; Franz Steiner, 1980). 144 s., 36 DM.

Ostrogoter og visigoter, Athanaric, Ermanaric og Fritigern er navne med en vis bekendthedskvalitet for de fleste historikere; men de færreste forbinder ret meget med dem. Thomas S. Burns, der tidligere har ydet værdifulde bidrag til goternes historie, undersøger i denne bog først stammebegrebet og viser, hvorledes de kendte store føderationer, ostrogoterne og visigoterne, opstod af mange små enheder, også ikke-gotiske, da de blev udsat for pres fra naboer på begge sider, fra

hunnerne og romerne. Ostrogoterne endte i Italien, og Burns undersøger deres bosættelse her, deres forhold til lokalbefolkningen og deres tilpasning til eksisterende mønstre. Samspillet mellem romersk og gotisk er også hovedproblemet for den afsluttende undersøgelse af kongemagten, og kongens position over for de øvrige grupper i samfundet.

Burns' bog er en spændende indføring i væsentlige problemer men den er ingen begynderbog. Den er stofmættet og tæt i argumentationen og kræver af læseren et godt kendskab til periodens almindelige historie og til kilder og litteratur.

N.L.

VIKINGETID

MAGNUS MAGNUSSON: *Vikings!* (The Bodley Head and The British Broadcasting Corporation, London, 1980). 320 s., 10 £.

Denne bogs forfatter præsenteres ofte som vikingeekspert. Det er forkert; han er TV-journalist, nærmest en forening i én person af Piet van Deurs og Otto Leisner. Til bogens baggrund hører også, at han er islænding og gerne fremhæver dette forhold. Man må altså på forhånd vente et populærvidenskabeligt arbejde med islandsk slagside, og det får man – med stærkt eftertryk på »populær« og »islandsk«, meget lidt på »videnskab«. Videnskabeligt er bogen ganske vist særdeles up-to-date; de nyeste fund er omtalt og de nyeste undersøgelser og resultater inddraget, og Magnusson har konsulteret specialister på alle relevante områder, så bogen er ikke præget af egentlige fejl. Hvad der plager den, er for det første forfatterens begejstring for de islandske sagaer og hans urokkelige tro på, at de fortæller noget om vikingetiden; de dukker op i alle mulige og umulige sammenhænge, og de sidste langt i overtal. For det andet plages bogen af forfatterens manglende evne til at skelne væsentligt fra uvæsentligt, perspektivrigt fra kuriøst. De mange gode og vigtige ting, der også er kommet med, udnyttes derfor ikke efter fortjeneste. Bogen vrimler med dejlige billeder, de fleste relevante; men dens kort er ikke anbefalelsesværdige. Side 62 placeres således Nonnebakken i Bogense, Dannevirke ca. 30 km syd for Hedeby og Jelling nærmest i Skanderborg. Århus savnes; men til gengæld får vi Lübeck, som ingen viking har kendt.

N.L.

Vikingerne i England og hjemme i Danmark. Udstillingskatalog, udstillingerne i Brede, Århus og York, 1981. (The Anglo-Danish Viking Project, 1981). 192 s.

Formanden for udstillingsprojektet, red. Kenneth Pearson, The Sunday Times, takker i sit forord specielt lektor Else Roesdahl for hendes fremragende bidrag til udstillingen, hendes indsigt og engagement. Kataloget er også blevet til en særdeles fin introduktion til emnet og glæder gennem sine pædagogisk fortrinlige præsentationer af de enkelte udstillingsgenstande og dertil hørende kort, plancher og billeder. En række førende specialister som Niels Lund, David Wilson, Peter Sawyer, Olaf Olsen, Kirsten Bendixen og Else Roesdahl selv har sørget for kortfattede, men indholdsrige artikler vedrørende emnets historiske og arkæologiske aspekter. Især glæder man sig over Richard Halls »Danelagens byer« med en mængde nyt, spændende materiale. Men hvorfor savnes en god oversigt over den kunsthistoriske udvikling? De forskellige stilarter bliver kun parantetisk berørt i billedteksterne, uden at der bliver sagt ret meget om dateringerne, endsige hvor problematisk hele denne side af sagen er.

M.L.

G. J. MARCUS: *The Conquest of the North Atlantic.* (The Boydell Press, 1980). 224 s., 11.95 £.

Ét er søkort at forstå, et andet skib at føre. Mon ikke forfatteren har hørt disse ord fra Holberg; for det er temaet i bogen. Marcus, der tidligere har publiceret en bog om Titanics forlis og de to første bind af A Naval History of England, vil hellere se med fiskeskipperens og coasterkaptajnens øjne på na-

vigation og sømandskunnen end med akademikerens – sidstnævnte farer tit vild på sin skrivebordssejlads. Denne holdning præger også den letlæste og underholdende bog, skrevet i en fuldendt prosa; forfatterens stilistiske ideal må være Joseph Conrad. I korte, instruktive kapitler fortæller han om den type skindbåd, curach eller vessel of Wicker, han kender så godt fra det irske arkipelag, om de første missionærers færden ud til øerne vest og nord for Skotland, opdagelserne af Island, Grønland og Vinland samt om handelsveje på Nordatlanten og navigation med primitive hjælpemidler. Hans kildemateriale er de islandske sagaer og andre litterære kilder, som virkelig indeholder mange værdifulde oplysninger. Han analyserer også det arkæologiske materiale og indplacerer de nordiske skibsfund, f.eks. Skuldelevskibene, i deres store sammenhæng, og han kan sit kram.

Marcus følger udviklingen helt frem til John Cabot og behandler i de sidste kapitler englændernes og hanseaternes kamp om handel og fiskeri på Nordatlanten. Alle søkort kender den gæve sømand dog ikke: Marstrand nord for Göteborg placeres ved Østersøens kyst. Udmærkede kort, billeder, litteraturhenvisninger og tegninger ledsager teksten – ikke mindst har man glæde af et glossarium over sømandstermer, også over gammelislandske udtryk.

M.L.

ITALIEN

RICHARD KRAUTHEIMER: *Rome.* Profile of a City, 312-1308. (Princeton University Press, 1980). 389 s., 62.50 $.

Pavernes Rom – selv om ikke alle paver har haft deres residens i byen i denne periode – skildres her på et videnskabeligt højt niveau. Forfatteren har gennemgået både det arkæologiske materiale og de skriftlige kilder til Roms historie fra Constantin den Stores sejr ved Pons Milvius til pave Clemens V's regeringstid, dvs. tiden før Avignon-pavedømmet. Noter og henvisninger viser forfatterens alsidige approach til emnet. Han har virkelig sørget for en gedigen oversigt over Roms historie og udvikling som by i en tid, som ofte bliver glemt, da denne del af byens fortid i de fleste tilfælde kommer i skyggen af oldtidens og barokkens Rom. Richard Krautheimer er kunsthistoriker, Professor Emeritus of the Institute of Fine Arts at New York University, og har boet i Rom i mange år. Indgående kendskab til monumenterne præger hans analyse af gader, kirker, huse, mosaikker, mure og skulpturer. Han følger udviklingen i byens topografi og ser på, hvordan forandringerne i bybilledet afspejler byens politiske og sociale liv. For Rom-kenderen er bogen en virkelig lækkerbisken.

M.L.

JOHN LARNER: *Italy in the Age of Dante and Petrarch 1216-1380.* (Longman, 1980). 278 s., 17.50 £.

Dette bind udkommer som det første i et nyt syvbindsværk om Italiens historie fra de ældste tider til vore dage. Forlaget præsenterer denne bog som »extremely readable« og af stor interesse for alle, som vil beskæftige sig med landets historie og kultur, »whether as scholar, student, tourist or armchair traveller«. Det må forbavse, at man virkelig tør påstå dette. Det bedste ved bogen er så afgjort noterne med fyldige henvisninger til relevant videnskabelig litteratur, der også bliver kort kommenteret. Rigtig glæde af dette har dog kun den, der behersker italiensk. I øvrigt kræver den kompakte fremstillingsform, at man har en masse viden i forvejen; så det må have været særdeles kyndige lænestolsrejsende, man har tænkt på.

Det indledende afsnit om kejser Frederik II er godt; gode er også de kapitler, som beskæftiger sig med familien, adelen, købmænd, håndværkere og bønder, mens de, der behandler den politiske og økonomiske udvikling, er alt for skitseprægede og faktaopremsende til at kunne give andre specialister en vejledning. Det skal indrømmes, at det er vanskeligt at behandle dette store emne på den plads, der står til rådighed; men man bur-

de have udeladt en del af de mange facts til fordel for en lidt mere letlæselig og overskuelig form. Billedmaterialet er OK; men kortene er elendige, navnene f.eks. med så små bogstaver, at det kræver lup – det kan man ikke byde folk i dag.

M.L.

SERGIO BERTELLI: *Il potere oligarchico nello stato-città medievale.* (La Nuova Italia Editrice, 1978). 174 s., 3.500 lire.

Den foreliggende bog er en politologisk analyse af oligarkiets magt i de norditalienske bystater fra det 12. til det 15. årh. Bertelli definerer sin problemstilling under henvisning til moderne eliteteori. Det er relationerne inden for den ganske lille gruppe af slægter, der besatte bystyrets poster, som bliver behandlet, og med rette understreger Bertelli oligarkiets store stabilitet. Selv omvæltninger, som i ældre forskning blev betragtet som revolutionære (f.eks. kampene mellem »popolo« og magnater i det 13. årh.), var i realiteten interne opgør, hvor grupper inden for oligarkiet benyttede sig af kræfter uden for det politiske system til at gennemtvinge en løsning på en fastlåst intern konfliktsituation. Politiske bevægelser uden for oligarkiet ser Bertelli som rent nihilistiske. Det er imidlertid tvivlsomt, når han heraf vil udlede, at klassemodsætninger ikke havde nogen betydning for de politiske kampe, og denne opfattelse fører ham til på uheldig vis at isolere den politologiske analyse fra en større social sammenhæng. Skønt emnet således er noget ensidigt behandlet, er Bertellis bog et interessant eksempel på anvendelsen af moderne politisk teori på et middelalderligt materiale. Den udmærker sig ved fyldige litteraturhenvisninger.

M.H.G.

VESTEUROPA

WILLIAM E. KAPELLE: *The Norman Conquest of the North.* The Region and Its Transformation 1000-1135. (Croom Helm, London, 1979). 329 s., 14.95 £.

Normannernes erobring af det nordlige England var en langvarig affære, ingenlunde gjort med 1066 og slet ikke afsluttet ved Vilhelm Erobrerens død. Kapelle, der virker ved Baker University i USA, har sat sig for at belyse, hvorfor denne proces blev så langvarig, og søger sin forklaring blandt andet i en undersøgelse af samfundsstrukturen i Nord- og Sydengland og forskelle i politisk tradition mellem nord og syd. Den rejste problemstilling er interessant, og der foreligger et godt materiale at arbejde med. Kapelle har også fået fat i alt relevant; men alligevel kan man ikke skrive under på forlagsfanfaren, at her foreligger de hidtil bedste svar på disse spørgsmål. I forhold til de udfoldede anstrengelser er resultaterne faktisk ret tamme, og det skyldes bl.a., at forfatteren ikke får sin temmelig vilkårligt afgrænsede periodes problemer sat i tilstrækkelig sammenhæng med forhistorien. Hans udredning af forholdet mellem danskerne i York og jarlen i Northumbria ville således have vundet meget ved at ses i sammenhæng med den gamle rivalitet mellem Deira og Bernicia.

N.L.

J. L. BOLTON: *The Medieval English Economy 1150-1500.* (Dent and Sons, 1980). 400 s., 6.95 £. (paperback), 10.95 £ (indbundet).

Det er en dristig opgave, lektor J.L. Bolton fra London University har sat sig. Forgængerne udgøres af Postan og E. Miller i Cambridge Econ. Hist., konkurrenterne af Hatcher og Miller, som i 1978 udsendte 1. halvdel af deres Medieval England. Selv om det er en omfattende skildring, Bolton giver, er den mindre omfangsrig end konkurrenternes og bliver mindre grundig, uden tvivl også mindre rigtig i detaljer. Der er grænser for, hvad én mand kan overkomme. 1. kap. om bebyggelse og samfund forekommer således sine steder lidt gammeldags; dette gælder den positive vurdering af den tunge plovs udbredelse og af storskovens udbredelse, f.eks. the Weald i Kent. Samme kapitel viser imidlertid også bogens fortrin. Den er velskrevet og letlæst, og for-

fatteren regner fornuftigt med, at læseren ikke véd en mængde på forhånd, forklarer f.eks., hvordan der sås, høstes og tærskes. Myter aflives med sund fornuft og logik, f.eks. ideen om, at kvæggræsningen på stubmarken skulle gødske jorden; mere end, hvad dyrene fortærede, kunne de jo ikke sprede igen.

I kap. 2, Patterns of Demand, behandles især befolkningsudviklingen, så vist som den var afgørende for produktion og forbrug. Kap. 3-5 gælder det 13. årh. Bolton fremhæver befolkningspresset, bøndernes fattigdom, byernes lidenhed, klædeindustriens tilbagegang, og at udenrigshandelen mest var på italienske og tyske hænder. Billedet af den senmiddelalderlige udvikling (kap. 6-9) tegnes på baggrund af befolkningskrisen lysere. Der blev simpelt hen flere ressourcer til det enkelte menneske; i øvrigt voksede klædeindustrien, og i udenrigshandelen vistes der initiativ.

Til bogens kvaliteter skal føjes, at de enkelte kapitler er tilstrækkelig afrundede til, at de kan læses separat, og at den er pænt trykt til prisen.

E.U.

PIERRE DESPORTES: *Reims et les Rémois aux XIIIe et XIVe siècles.* (A. & J. Picard, 1979). 743 s.

Den franske tradition for »totalhistoriske« undersøgelser af et givet geografisk områdes historie i alle aspekter er i de senere år blevet overført til byhistorien. Desportes' disputats om den franske kroningsby Reims fra ca. 1175 til 1435 er et værdigt eksempel herpå. Hovedvægten er lagt på den sociale historie, og behandlingen af perioden 1270-1338 udgør kernen i bogen, dels på grund af et usædvanligt rigt kildemateriale fra disse år, dels fordi det 14. årh.s begyndelse udgør vendepunktet mellem det 13. årh.s ekspansion og Hundredårskrigens krisetid. Undersøgelsen af Reims er fortjenstfuld, fordi byen – i modsætning til de tekstil- og fjernhandelscentre, som havde ældre byhistorisk forsknings interesse – var et bispesæde, hvis økonomi forblev knyttet til byens funktioner som centrum for gejstlig administration og regional handel. Nogen overordnet problemstilling opstilles ikke i bogen; men et bærende tema er en glimrende skildring af patriciatets udspring af købmænd og ærkebiskoppelige tjenere, dets blomstring som et handels- og finansaristokrati, der gradvis blev isoleret fra landadel og gejstlighed, men som aldrig vandt kommunal uafhængighed, og dets delvise sammenbrud under Hundredårskrigens første faser, fulgt af en omstilling fra handel til administration (udvikling til embedsadel). Hertil knytter sig et utal af bidrag til Frankrigs sociale, økonomiske, politiske og religiøse historie. Ikke noget banebrydende værk, men et fremragende stykke historisk håndværk.

M.H.G

GÉRARD SIVERY: *Structures agraires et vie rurale dans le Hainaut à la fin du Moyen Age.* Bd. 2. (Presses Universitaires de Lille, 1980). 337 s.

Hermed afsluttes udgivelsen af Siverys vigtige disputats fra 1972, hvori han undersøger baggrunden for omlægningerne i landbrugets driftsformer i 14.-15. årh. i landskabet Hainaut, på grænsen mellem Belgien og Frankrig. Disse omlægninger blev beskrevet i bd. 1 (jf. NFH XXIX s. 105). Andet bind beskæftiger sig med de faktorer, som betingede dem, og som Sivery søger i den skiftende efterspørgsel på landbrugsvarer fra de flamske byer. Bindet består derfor hovedsageligt af udarbejdelsen og fortolkningen af en række pris-serier på de vigtigste landbrugsvarer. Sivery skelner skarpsindigt mellem prisudviklingerne for eksportcentre, residensbyer og lokale markeder og hæfter sig primært ved priserne i eksportcentrene. Fortolkningen heraf hviler på en antagelse om et frit samspil mellem udbud og efterspørgsel, hvor den udslaggivende faktor var Flanderns større eller mindre adgang til alternative kornforsyningsområder i takt med Hundredårskrigens vekslende alliancer. Tolkningen af Hainauts særegne prisudvikling som en krigskonjunktur,

NYT FRA HISTORIEN

Redaktion:
VAGN DYBDAHL. JØRGEN FINK. NIKOLAJ PETERSEN. ERIK RESKE-NIELSEN.
RUDI THOMSEN

ÅRGANG XXIX-XXX 1978-81

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

MEDARBEJDERE

Universitetslektor, cand. mag. NIELS AMSTRUP (N.A.), universitetslektor, cand.mag. GERDA BONDERUP (G.B.), universitetslektor, cand.mag. JACOB A. BUKSTI (J.B.), universitetslektor, cand. mag. STEEN BUSCK (S.B.), universitetslektor, cand.mag. ANDERS BØGH (A.B.), lektor, cand.scient.pol. JAN TOP CHRISTENSEN (J.T.C.), universitetslektor, cand.theol. TH. LYBY CHRISTENSEN (T.L.C.), universitetslektor, cand. mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), stipendiat, cand.scient.pol. DRUDE DAHLERUP (D.D.), professor dr.theol. TROELS DAHLERUP (T.D.), universitetslektor, cand.mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (A.D.-M.), universitetslektor, JEROME DAVIS, Ph. D. (J.D.), lektor, mag.art. LARS DYBDAHL (L.D.), universitetslektor, dr.jur. INGER DÜBECK (I.D.), universitetslektor, cand.phil. JØRGEN ELKLIT (J.E.), lektor, cand.mag. TOVE ELKLIT (T.E.), universitetslektor, dr. phil. POUL ENEMARK (P.E.), universitetslektor, cand.scient.pol. IB FAURBY (I.F.), stud.mag. NIELS FINK (N.F.), professor, dr.phil. TROELS FINK (T.F.), arkivar, cand.mag. IB GEJL (I.G.), arkivar, mag.art. MICHAEL H. GELTING (M.H.G.), universitetslektor, cand.mag. SV. E. GREEN-PEDERSEN (G.-P.), sekretær, cand.scient.pol. OLE MAHON HANSEN (O.M.H.), adjunkt, cand.mag. TERKEL HANSEN (T.H.), kandidatstipendiat, cand. mag. HANS-HENRIK HOLM (H.H.H.), museumsinspektør, mag.art. JACOB B. JENSEN (J.B.J.), cand.mag. JENS V. JENSEN (J.V.J.), lektor, dr.phil. POUL JENSEN (P.J.), universitetslektor, cand.mag. P. C. WILLEMOES JØRGENSEN (W.J.), universitetslektor, fil.dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand.mag. NIELS LUND (N.L.), universitetslektor, cand.mag. JENS CHR. MANNICHE (J.C.M.), lektor, lic.phil. OLE MARQUARDT (O.M.), universitetslektor, dr.scient.pol. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), universitetslektor, cand. mag. JOHAN P. NOACK (J.P.N.), forskningsstipendiat, dr. phil. JENS E. OLESEN (J.O.), rigsantikvar, dr.phil. OLAF OLSEN (O.O.), cand.scient.pol. MORTEN OUGAARD (M.O.), professor, dr.phil. OLE KARUP PEDERSEN (Okp.), universitetslektor, cand.phil. ERIK STRANGE PETERSEN (E.S.P.), universitetslektor, cand.mag. THOMAS PETERSEN (T.P.), professor, dr.phil. HENNING POULSEN (H.P.), universitetsadjunkt, cand.mag. NIELS CHRISTIAN SIDENIUS (N.C.S.), professor, dr.phil. GUNNAR SVANE (G.S.), universitetslektor, cand.scient.pol. PALLE SVENSSON (P.S.), universitetsadjunkt, mag. art. JØRGEN WÜRTZ SØRENSEN (J.W.S.), professor, dr.phil. ERIK ULSIG (E.U.) og universitetslektor, mag.art. UFFE ØSTERGAARD (U.Ø.).

REGISTER

over forfattere og udgivere samt samleværkstitler

Årgang XXIX

Aberg, F.A. 52
Adamthwaite, Anthony P. 119
Alatas, Syed Hussein 24
Albrethsen, Svend E. 106
Almqvist, Torbjørn 115
Andersen, Per Sveaas 107
Anderson, Perry 102
Andersson, Thorsten 106
Andrews, Kenneth R. 113
Anell, Lars 116
Anglo-Saxon Architecture 52
Anglo-Saxon England 106
Annual Bibliography of British and Irish History 73
Attman, Arthur 21

Baart, Jan 53
Backer, John H. 123
Bailes, Kendall E. 85

Barbato, Vera Barbagli 97
Barber, Malcolm 51
Barclay, Glen St. John 22
Barley, M.W. 51
Bartha, Antal 12
Barton, John H. 22
Barzun, Jacques 34
Baumgartner, Hans Michael 37
Baumont, Maurice 118
Beasley, T.W. 7
Benedictow, V. Ole Jörgen 2
Benedikt, Heinrich 78
Bennett, Norman R. 68
Berger, Max 112
Berner, Wolfgang 84
Bertolini, C. 48
Beyerchen, Alan D. 26
Biddle, Martin 54
Birkbak, Bjarne 107
Bjøl, Erling 16
Blanck, Horst 42
Blasius, Dirk 19, 64
Bleichen, J. 11
Bois, Guy 11
Boon, James A. 20
Borchhardt, H. 43
Borchhardt, J. 43
Borghouts, J.F. 99
Braibanti, Ralph 88
Brandenburg, H. 43
Braunfels, Wolfgang 95
Brendler, Gerhard 61
Brice, William C. 40
Briggs, John W. 80
Brini, Giuseppe 7, 48
Broszat, Martin 121
Bruhns, Hinnerk 101
Brummer, Hans Henrik 21
Brunner, Otto 50
Buchholz, Hans-Günther 43
Bundy, William P. 29
Burns, Richard Dean 70
Butler, David 73, 128
Buttler, Harald 77
Bücking, Jürgen 61

Calder, Jenni 114
Calleo, David 121
Calvocoressi, Peter 74
Cambridge Ancient History 39
Cambridge History of China 66
Caplan, Neil 86
Capuano, Luigi 7
Carver, Terrell 17
Castles, Francis G. 93
Catling, H.W. 43
Cerny, Karl H. 123
Chadwick, Owen 65
Clapham, Christopher 68
Clark, Grahame 39
Cockburn, J.S. 62
Cohen, Getzel 44
Cook, Chris 74
Corinth 9
Courtauld Institute Illustrated Archives 11
Crefeld, Martin van 69
Cross, J.A. 25
Czech, Hermann 115

Dahlheim, Werner 45
Danielsen, Rolf 128
Davis, Uri 31
Debus, Alen G. 103
Deutscher Bauernkrieg 61
Devlin, John F. 31
Donner, Wolf 88
Dornier, Ann 14
Douglas, Roy 25, 119
Duby, Georges 50
Dyos, H.J. 114
Dyrvik, Ståle 2

Ebrey, Patricia Buckley 59
Edwards, I.E.S. 39
Eickhorn, W. 6
Evans, Richard J. 93, 94

Fairbank, John K. 66
Feldman, Herbert 32
Fischel, Andrew 94
Fishlow, Albert 117
Fitz, J. 48
Fladby, Rolf 2
Fleckenstein, Josef 56
Fontaine, Roger W. 126
Fossier, Lucie 103
Fowler, Robert Booth 125
Frankel, Francine R. 124
Fraser, Derek 18
Friesen, Abraham 110
Frölich, Elke 121

Gadd, C.J. 39
Garnsey, P.D.A. 98
Gessner, Dieter 27
Gichon, Mordechai 41
Gilberg, Rolf 97
Gladieux, Lawrence E. 30
Goertz, Hans-Jürgen 109, 110
Goff, Jacques le 50
Gough, Barry M. 67
Graeve, Hans 3
Graff, Henry F. 34
Grant, Michael 9
Grunauer-von Hoerschelmann, Susanne 100
Gunnes, Erik 2

Habachi, Labib 41
Haines, R.M. 55
Hall, R.A. 53
Hammond, N.G.L. 39
Hammond, Norman 60
Harle, Wilho 72
Harvey, Barbara 56
Hasenflug, Hajo 23
Hatscher, John 54
Hay, Denys 14
Hazard, Harry W. 13
Heald, Morell 90
Hélias, Pierre-Jakez 79
Helk, Vello 111
Hellmann, Donald C. 31
Hennig, Eike 76
Herbert, Sharon 9
Herlihy, David 104

Herzog, Chaim 41
Heubner, Heinz 10
Hiden, John 26
Hill, Ronald J. 28
Hiro, Dilip 87
History of the Crusades 13
Hoben, Wolfgang 101
Hogrefe, Pearl 62
Honegger, C. 4
Hopkins, Keith 47
Hopp, Joachim 45
Howard, Roger 88
Hudson, Anne 55
Hudson, Michael C. 30
Hughes, Kathleen 51
Hultén, Brit 127
Häusler, Wolfgang 112

Iakovides, Sp. 43
Imsen, Steinar 2

Jacobæus, Chistian 21
Johansson, Hjördis 115
Johnson, Paul 40
Jolly, Richard 71
Jones, Gareth Stedman 18
Jutikkala, Eino 15

Kaiser, Karl 23
Kaplan, Lawrence S. 90
Karker, Allan 59
Kater-Sibbes, G.J.F. 10
Kebric, Robert K. 8
Kelly, Thomas 44
Kippenberg, Hans G. 42
Kjersgaard, Erik 58
Klapisch-Zuber, Christiane 104
Klose, Olaf 20
Knight, H. Gary 71
Kocka, Jürgen 35
Kohl, Wilfred L. 69
Kosthorst, Erich 37
Kramer, Heinz 119
Krasner, Stephen D. 125
Kroha, Tyll 4
Krüger, Sabine 14
Kuhlman, James A. 69
Kuuse, Jan 21

Lacey, W.K. 46
Larsen, Stein Ugelvik 128
Laube, Adolf 61
Laugee, Carolyn C. 19
Leopold, John A. 75
Lessing, Erich 112
Levin, Nora 113
Levine, Norman 17
Lewis, David M. 8
Lhotsky, Alphons 4
Lider, Julian 117
Lijphart, Arend 92
Lillie, Louise 114
Lindroth, Sten 20
Link, Werner 69
Linnér, Sture 100
Lipschutz, Mark R. 19
Lloyd, Selwyn 75
Lomax, Derek W. 13
Louis, Wm. Roger 89
Low, Donald A. 18
Lunden, Kåre 2
Lutz, Heinrich 16

Maaskant-Kleibrink, Marianne 42
Madsen, Stephan Tschudi 115
Magnus, Bente 2
Maier, Charles S. 24
Mangold, Peter 85
Maravall, Jose 82
Martius, Lilli 20
Matthews, Mervin 84
Matz, Friedrich 43
McArdle, Frank 64
McLellan, David 17
Medievalia et Humanistica 50
Meier, Chr. 11
Mendes, Candido 127
Mertens, Dieter 15
Middleton, Lucy 25
Miliband, Ralph 92
Miller, Edward 54
Mingay, G.E. 18
Mishal, Shaul 87
Mistelbauer, Wolfgang 115
Mollat, Michel 104
Molony, John N. 81
Montgomery, Hugo 39
Morison, Samuel Eliot 65
Morris, R.J. 111
Mosse, Werner E. 112
Myhre, Björn 2
Mykland, Knut 2
Myres, J.N.L. 52

Nationalmuseets Arbejdsmark 97
Neersø, Peter 83
Nicols, John 48
Nielsen, Margit 83
Noack, Paul 73
Nórges historie 1
Nygren, Birgitta 116

Oberhufer, Karl 41
Olsen, Donald I. 114
Olsson, Ulf 21

Paläographie der lateinischen Papyri 102
Papastavrou, Johannes 99
Paterson, W.E. 68
Paucker, Arnold 112
Pfohl, Gerhard 43
Pike, Frederick B. 127
Platt, Colin 106
Pottker, Janice 94
Prifti, Peter R. 84
Puhle, Hans-Jürgen 17

Quortrup, Jens 82

Ranney, Austin 128
Rasmussen, R. Kent 19
Reallexikon zur byzantinischen Kunst 103
Reilly, Thomas A. 91
Restle, Marcell 103

Rilinger, Rolf 46
Roberts, Helle Balskov 7
Robinson, Gertrude Joch 29
Ronan, Colin A. 33
Rose, Lisle A. 90
Rouland, Normand 101
Rubinstein, Hilary L. 17
Rummel, Reinhardt 119
Ruoff-Väänänen, Eeva 46
Rusinow, Dennison 29
Rüsen, Jörn 37

Sandnes, Jörn 2
Sandred, Karl Inge 106
Sauvant, Karl P. 23
Sawyer, P.H. 12, 105
Schandler, Herbert Y. 91
Schwarz, Hans-Peter 23
Schwarzenbach, Rudolf 28
Schweigler, Gebhard 126
Seider, Richard 102
Setton, K.M. 13
Sherwin-White, Susan M. 99
Sigall, Michael W. 91
Simonsson, Lena 115
SIPRI Yearbook 70
Siracusa, Joseph M. 22
Sivéry, Gérard 105
Smoke, Richard 118
Smooha, Sammy 86
Snodgrass, A.M. 43
Sollberger, E. 39
Stachura, Peter D. 77
Stadtmüller, Georg 3
Stahl, Michael 47
Steinmetz, Max 109
Stevenson, John 74
Stewart, Robert 63
Stoumann, Ingrid 58
Strassburger, H. 11
Struve, Tilman 49
Studien zur athenischen Sozialstruktur und römischen Wirtschaftspolitik in Kleinasien 6
Stupperich, Robert 60
Sturgeon, Mary C. 9
Suleiman, Ezra N. 120
Supphellen, S. 108
Sywottek, Arnold 37
Szidat, Joachim 10

Tacitus 10
Tarrow, Sidney 79
Taylor, H.M. 52
Theberge, James D. 126
Thompson, Paul 34
Thukydid 100
Thøgersen, Mogens 114
Topolski, Jerzy 35
Toury, Jacob 112
Trieb, Michael 5
Trudinger, Karl 57
Tudyka, Kurt P. 124
Turner, Louis 72

Vauchez, Andrè 103
Vermaseren, M.J. 10
Vierhaus, Rudolf 3
Violante, Cinzio 103
Vries, Jan de 15

Wallace, William 68
Weller, Lawrence D. 23
Welwei, Karl-Wilhelm 7
Wessel, Klaus 103
Wessels, Wolfgang 119
Whittaker, C.R. 98
Wiesemann, Falk 121
Wiesner, Joseph 43
Wigley, Philip G. 89
Wilkinson, Bertie 55
Wilson, Dick 88
Winch, Donald 63
Windrich, Elaine 75
Wolff, Michael 114
Wolfgang, D. Fritz 57
Wolnanin, Thomas R. 30
Wood, I.N. 12
World Armaments and Disarmament 70
Wriggins, W. Howard 88
Wytzes, J. 48

Yrwing, Hugo 108

Zettel, Horst 57
Ziring, Lawrence 88

Østerud, Øyvind 98

Åkerblom, Lars 25

Årgang XXX

Acton, Edward 105
Adams, Bruce 125
Adomeit, Hannes 56
Ahmad, Muzaffer 121
Akhavi, Sharough 121
Albert, Sigrid 75
Alexander, Robert J. 63
Anderson, John Emil 71
Anglo-Saxon Charters 85
Anglo-Saxon England 46
Appuhn, Horst 80
Archaelogia Homerica 36
Archer, Margaret Scotford 57
Attman, Artur 96
Austin, N.J.E. 42
Aylers, Robert W. 89

Bailey, Derrick Sherwin 46
Balcer, Jack M. 38
Barker, Rodney 111
Barlow, Frank 10, 11
Bater, James H. 117
Bermant, Chaim 1
Bessel, Richard 114
Bethell, Nicholas 27
Betts, John H. 73
Bibliography on World Conflict and Peace 70
Birnbaum, Karl E. 110
Blöndal, Sigfus 46
Boardman, Robert 56
Boer, W. den 34
Bolgar, R.R. 2
Bolsterli, Margaret Jones 18
Boring, Terrence A. 37
Boulding, Elise 70
Bourdieux, Pierre 68
Brall, Artur 65
Bridge, F.R. 100
Brockmeyer, Norbert 34
Brown, Alison 82
Browne, William P. 21
Brugger, Bill 62
Buchholz, Hans-Günther 36, 73
Buck, Robert J. 36
Bullen, Roger 100
Burrows, Bernard 110
Busck, Steen 29
Bäck, Birgit A. 96

Cahiers de Fanjeaux 10
Calvocoressi, Peter 55, 58
Cambridge History of China 47
Carr, E.H. 58
Castells, Manuel 16
Cauwenberghe, E. van 7
Caven, Brian 76
Cerny, Ph. G. 116
Chackerian, Richard 61
Chen, King C. 62
Christ, Karl 6, 75
Christes, Johannes 41
Cipolla, Carlo M. 65
Conte, Francis 27
Cook, Chris 112
Corbett, Percy E. 54
Corpus der minoischen und mykenischen Siegel 73
Cottrell, P.L. 101
Coward, Barry 89
Craig, Gordon A. 112
Craton, Michael 107
Crouwel, J.H. 32
Csonka, Franciscus 95

Daniel, Donald C. 108
Danmarks kirker 87, 88
Dansk udenrigspolitisk årbog 127
David, Rosalie 71
Davis, John 116
Denton, Geoffrey 110
Derry, T.K. 63
Develin, R. 5
Donelan, Michael 20
Dormeier, Heinrich 81
Doyle, William 92
Duby, Georges 77
Dukes, Paul 60
Dunn, John 124
Dörrenhaus, Fritz 16

Edwards, Geoffrey 110
Effenterre, Henri 35
Eggert, Klaus 17
Enemark, Poul 49
Erszegi, Geisa 87
Ezzati, Ali 56

Fataburen 66
Fathaly, Omar I. 61
Fenske, Hans 104
Feuchtwanger, E.J. 114
Fine, B. 67
Finley, M.I. 72
Fitzgerald, E.V.K. 126
Fitzpatrick, Sheila 60
Fleishman, L. 31
Floud, Roderick 69
Foltiny, Stephan 73
Fournier, Gabriel 84
Frank, Andre Gunder 99
Freedman, Robert O. 120
Fried, Pankraz 43
Friedland, KLaus 45
Fritsch-Bourzanel, Renate 113
Fritze, K. 44
Fryde, Nathalie 86
Fuhrmann, Horst 11

Gabain, Annemarie von 30
Gabbay, Rony 28
Garrett, Jane 89
Gassler, Robert Scott 70
Gerhardus, Dietfried 18
Gerhardus, Maly 18
Gilbert, Alan D. 103
Gillis, Daniel 37
Giner, Salvador 57
Glick, Thomas F. 81
Glob, P.V. 30, 67
Goff, T.J.A. le 93
Goldmann, Kjell 20
Gonthier, Nicole 85
Goody, Jack 51
Gopal, Sarvepalli 122
Gordon, Colin 22
Grant, Michael 74
Greenhalgh, Peter 76
Greenland, Garry 107
Grieves, Forest L. 109
Griffith, G.T. 4
Griffith, William E. 25
Gromyko, A.A. 26

Hadwiger, Don F. 21
Hagan, Kenneth J. 126
Halfmann, Helmut 41
Hamby, Alonzo 126
Hammond, N.G.L. 4
Hampl, Franz 35
Handlin, Oscar 69
Hannestad, Lise 43
Hansen, Helge Land 98
Hansen, M.H. 4

Hansische Studien 44
Hardach, G. 67
Hardach, Karl 16
Harding, Robert R. 91
Hargreaves-Mawdsley, W.N. 93
Harkavy, Robert 126
Harris, Poul 95
Harrison, Royden 101
Haselkorn, Avigdor 118
Hassinger, Erich 67
Hastrup, Thure 3
Hedlund, Ruth 98
Heidt, Renate 19
Heinisch, Klaus J. 9
Heischelkel-Artelt, Edith 15
Helck, Wolfgang 33
Helmreich, Jonathan E. 24
Heng-chao Ch'en, Paul 53
Hentschel, Volker 104
Heubeck, Alfred 36
Higounet-Nadal, Arlette 84
Hinrichs, Ernst 88
History of Macedonia 4
Hjortsø, Leo 3
Hoffmann, Erich 50
Holbraad, Carsten 55
Hollister, C. Warren 6
Holmström, Arne 108
Hopkins, Raymond F. 21
Horn, Joyce M. 46
Hornbeck, Knud 98
Howard, Michael 55
Höckmann, Olaf 73

Irwing, Clive

Jamgotch Jr., Nish 21
Jensen, Jens-Jørgen 115, 119
Johnson, Paul 33
Jones, Charles W. 43
Jordan, William Chrester 84
Joynt, Carey B. 54

Karras, D. 67
Kavanagh-Baran, Kathryn 125
Kenez, Victor 87
Keynes, Simon 85
Kim, Jae-On 128
Kirby, D.G. 64
Klassiker der Pädagogik 100
Klein, Richard 42
Kloft, Hans 34
Kloos, Rudolf M. 80
Kolodziej, Edward A. 126
Komjathy, Anthony 113
Kriedte, Peter 88

Lange, Ulrich 91
Larsen, Mogens Trolle 32
Latacs, Joachim 73
Laube, Adolf 51
Lauffer, Siegfried 39
Leander, Sigfred 107
Leclercq, Jean 79
Lehmann, Hans Georg 115
Leitenberg, Milton 119
Leurdijk, J.H. 24
Lewis, W.S. 90
Lexikon der Antike 33
Lexikon Archivwesen der DDR 25
Lexikon des Mittelalters 77
Lider, Julian 117
Lidman, Tomas 106
Liebgott, Niels-Knud 12, 50
Lindegren, Jan 97
Lindhardt, Jan 82
Lindkvist, Thomas 48
Littauer, M.A. 32

Macaulau, James 17
Malettke, Klaus 14
Manni, Eugenio 72
Manuwald, Bernd 41
Marchetti, Patrick 40
Martens, Hans 64
Martino, Francesco de 75
Masini, J. 123
Mason, C.M. 22
Mass, Jeffrey P. 53
Matz, Friedrich 73
May, Brian 61
Mayall, James 108
Mellqvist, Einar D. 108
Metz, Wolfgang 44
Michalka, Wolfgang 113
Migdal, Joel S. 120
Milton, John 89
Moeller, Bernd 90
More, Charles 102
Mortimer, Edward 57
Müller-Mertens, E. 44
Mägdefrau, W. 78

Nagy, Antonius Fekete 87
Nationalmuseets Arbejdsmark 30, 66
Navari, Cornelia 108
Neve, John la 46
Nickel, Rainer 38
Nicol, Donald M. 82
Nie, Norman H. 128
Nitsche, Peter 47
Norberg, Anders 106
Novak, Michael 100
Nuscheler, Franz 123
Nutter, G. Warren 127

Osthoff, Hans Werner 113

Palmer, Monte 61
Passmore, J. Robert 70
Pearlman, Moshe 71
Pedersen, Olaf 8
Pellens, Karl 29
Phythian-Adams, Charles 86
Pini, Ingo 73
Pinto, Giuliano 9
Planner-Steiner, Urike 17
Polenberg, Richard 126
Polyb 2
Ponomarjow, B.N. 26
Porte, A.W. de 110
Prest, Wilfred 89
Proctor, Dennis 73
Puchala, Donald J. 21
Pöls, Werner 128
Pötzl-Malikova, Maria 17

Quaife, G.R. 13
Quandt, Sigfried 29
Quellen zum Investiturstreit 8

R.-Alföldi, Maria 2
Ramsden, John 112
Ranney, Austin 62
Reallexikon zur byzantinischen Kunst 47
Restle, Marcell 47
Richter, Michael 78
Ridgway, David 74
Ridgway, Francesca R. 74
Roon, Ger van 114
Rose, Richard 124
Rosen, O. 31
Rosenberg, Hans 15
Rosenfeldt, Niels Erik 119
Rossing, Niels 94
Rouland, Norbert 40
Rudolph, Richard L. 15
Rumbold, Sir Algernon 122
Rürup, Reinhard 13
Rønne, Birgit 94

Sablonier, Roger 45
Sagarra, Eda 14
Saint, Andrew 18
Savory, Roger 99
Schain, M.A. 116
Schaps, David M. 36
Scheseaus, Christianus 95
Scheurl, Hans 100
Schildhauer, J. 44
Schmale, Franz-Josef 8
Schneider, Eberhard 115
Schneider, Heinrich 110
Schubert, E. 83
Schulze, Gerhard 25
Scullard, H.H. 75
Segal, D. 31
Seibert, Jakob 37
Seiffert, Hans Werner 51
Sellnow, Irmgard 31
Sengupta, Arjun 109
Servatius, Carlo 83
Service, Robert 59
Sfinx 65
Shear Jr., T. Leslie 5
Sheffer, Gabriel 119
Sked, Alan 112
Skinner, Quentin 79
Slavica Hierosolymitana 31
Smith, Woodruff D. 105
Sobhan, Rehman 121
Solymosi, Ladislaus 87
Sommer, Kurt Alexander 70
Sprandel, Rolf 45
Steinberg, Michael Stephen 24
Stockwell, Rebecca 113
Stoff, Michael B. 125
Story, Jonathan 57
Stromer, Wolfgang von 12
Swanson, R.N. 7
Syme, Sir Ronald 40

Tarn W.W. 5
Tarschys, Daniel 26
Taylor, Trevor 20, 54
Temporini, Hildegard 42
Thera and the Aegean World 3
Thiel, Elke 115
Timberlake, Charles E. 23
Torre, Paolo Filo Della 57
Tsuzuki, Chushichi 102
Twitcheff, Denis 47
Tydemann, William 78

Urban, Ralf 39

Vanstiphout, Herman 32
Vaugham, Richard 86, 110
Verba, Sidney 128
Volle, Hermann 23

Wagner, Wolfgang 23
Walbank, F.W. 2
Walicki, Andrzej 95
Walpole's Correspondence 90
Wee, H. van der 7
Weitzman, Michael 1
Wessel, Klaus 47
Wesson, Robert G. 26
Wettig, Gerhard 110
Wildman, Allan K. 117
Will, Edouard 39
Willetts, Peter 23
Wilson, J.W.Kinnier 32
Wirth, Gerhard 4
Wolff, Philippe 10
Wong-Fraser, Agatha S.Y. 126
Woolrych, Austin 89
Wyant, Frank R. 56

Young, Oran 22

Ziemer, Klaus 123

afhængig af grevskabets neutralitet, er overbevisende; men den meget enkle forklaringsmodel for prisdannelsen lader læseren savne en nærmere analyse af mekanismerne i Hainauts kornhandel. Undersøgelsen af de sociale mekanismer, hvorigennem landbrugets priskonjunkturer gav sig udslag i ændrede driftsformer, er noget utilfredsstillende; men dette forhold skyldes i det mindste delvis svigtende kildemateriale.

M.H.G.

NYERE TID

CHARLES WILSON & GEOFFREY PARKER (ed.): *An Introduction to The Sources of European Economic History 1500-1800.* I: Western Europe. (Methuen, University Paperback, 1980). 256 s., 3.95 £.

Nu udsendes paperbackudgave af Wilsons og Parkers vellykkede oversigt og indføring i forskningsresultaterne i europæisk økonomisk-social historie fra 1977. Genudsendelsen er virkelig fortjent. På få sider får læseren et godt overblik over den omfattende forskning i det foreliggende statistiske kildemateriale i 7 betydningsfulde vesteuropæiske stater, der hver for sig behandles af eksperter: Italien af Giuseppe Feloni, Spanien og Portugal af Frédéric Mauro og Geoffrey Parker, Nederlandene af Jan A. v. Houtte og Léon Buyten, England og Irland af Charles Wilson, Skotland af Bruce Lenman, Frankrig af Michel Morineau og Tyskland af Hermann Kellenbenz. Stoffet er for hvert land struktureret efter en ensartet model: befolkningsforhold, landbrug, industri, handel og transport, mønt og finansforhold, priser og lønninger, indkomst og social struktur, afrundet af en konklusion. I en kortfattet tekst illustreret af talrige tabeller og grafiske fremstillinger redegøres for baggrund og art af det foreliggende statistiske materiale, samt hovedresultaterne af den hidtidige forskning. Hvert forskningsresultat ledsages af en note, der henviser til pågældende forskningsanalyse. Det er indlysende, at der i et værk af denne art kun er plads for de helt generelle og sekulære udviklingslinier; men foreløbig er der sandelig også god brug for at få netop det karakteristiske slået fast, og den ensartede opbygning letter de nyttige sammenligninger mellem landene. Bind II stilles i udsigt omfattende Nord-, Central- og Østeuropa. Det vil være yderst kærkomment, eftersom stoffet fra disse lande vil være endnu vanskeligere at få overblik over end Vesteuropa.

P.E.

REFORMATIONEN

HEIKO AUGUSTINUS OBERMAN: *Werden und Wertung der Reformation.* (J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1977). 500 s., 9 pl., 68 DM.

Eng.sproget udgave: *Masters of the Reformation.* The Emergence of a New Intellectual Climate in Europe. (Cambridge University Press, 1981). 369 s., 22.50 £.

Oberman ønsker gennem denne bog at bidrage til opgøret med herskende tendenser i de seneste årtiers reformationsforskning (betoning af urbane, økonomiske og sociale aspekter) gennem en renlivet åndshistorisk betragtning, som dog defineres en smule anderledes end normalt: Geistesgeschichte = die Geschichte der Bewältigung jeweiliger Lebensbedingungen.

Med denne definition i baghovedet kaster man sig så ud i læsningen: Bogen falder i tre hovedafsnit (i den tyske udgave er der et fjerde bestående af en række af de behandlede tekster), nemlig (1) en fremstilling af Tübin-

gens Universitets historie i senmiddelalderen, (2) en skitse af videnskabelige tendenser i tiden (i begge afsnit spiller opgøret mellem via antiqua og via moderna en central rolle) og (3) en dybtgående undersøgelse – over 150 sider – af reformationens frembrud i Zürich og af modreformationens begyndelse i Konstanz Stift.

Hvad er da i denne mangfoldighed det sammenbindende? Ja, man gør næppe forfatteren uret ved at pege på, at hovedanliggendet gennem hele bogen – jvf. indledningsbemærkningen om åndshistorien som det bærende – er at pege på universiteternes og den skolastiske traditions betydning for reformationens frembrud og forløb, og det netop på et tidspunkt, hvor andre faktorer oftest trækkes frem.

Obermans bog rummer en række spændende og udfordrende iagttagelser, men det skal ikke skjules, at den også efterlader en god portion tvivl angående tesernes bæredygtighed. Bogen afsluttes med en række fine registre, som gør det let at anvende den som opslagsbog, og som sådan kan den – hvis man har mod på det tunge sprog – virke anspo-rende.

T.H.

HANS-JÜRGEN GOERTZ: *Die Täufer.* Geschichte und Deutung. (C.H. Beck, 1980), 237 s., 38 DM.

Siden begyndelsen af 1970'erne er der i døberforskningen vendt op og ned på mange ting, og meget af det nye er endnu uafklaret. Det er derfor dristigt, som Goertz her gør det, på nuværende tidspunkt at forsøge at give en samlet oversigt over reformationstidsdøbernes historie.

Goertz er gået til opgaven ud fra den grundopfattelse, at det 16. årh.'s døbere skal ses som skabere af samfundsmæssige alternativer, hvilket betyder, at den systematiske indfaldsvinkel dominerer.

Efter at have givet en oversigt over bevægelsens frembrud i reformationens »vildtvoksende« fase behandler han med en forbløffende beherskelse af hele den nyeste forskning bevægelsens grundanskuelser (kirkebegreb, øvrighedssyn, dåb m.v.); og det lykkes ham ikke blot at give en overordentlig klar og letforståelig fremstilling, men også at få understreget forskelle mellem forskellige retninger/grupper i bevægelsen og at få gjort op med tidligere tiders tendenser til harmonisering af alle bevægelsens »ubehagelige« elementer.

I et afslutningskapitel gøres status over forskningen, og endnu engang understreges her – i modsætning til tidligere – bevægelsens mangfoldighed og integration i den tidlige reformationsbevægelse. Døberbevægelsen placeres der, hvor den retteligen hører hjemme, nemlig midt i reformationstidens voldsomste storme.

Goertz demonstrerer en suveræn beherskelse af såvel kilder som nyeste forskning, og bogen kan kun anbefales på det varmeste.

Bogen afsluttes med et ca. 50 sider stort »Anhang«, som dels indeholder en række centrale tekster, dels en tidstavle, som giver en oversigt over udviklingen i bevægelsens enkelte grupper/retninger sat i relation til den almen-reformatoriske udvikling.

Endelig rummer bogen en bibliografi, som medtager såvel kilder som de væsentligste nyere forskningsbidrag.

T.H.

TYSKLAND

HANS-JÜRGEN PUHLE und HANS-ULRICH WEHLER (Hg.): *Preussen im Rückblick.* (Geschichte und Gesellschaft, Sonderheft 6. Vandenhoeck & Ruprecht, 1980). 323 s., 30 DM.

I de sidste år er Preussen igen blevet et meget udforsket emne både i den populære og i den videnskabelige litteratur. Det har altid været et omstridt emne, og meningerne har svinget fra ukritisk forherligelse til skånselsløs fordømmelse. Det er udgivernes formål både at tegne et mindre ensidigt billede og finde ud af, hvad der egentlig var det specielle ved Preussen. De har opfordret en række forfat-

tere, der har skrevet bøger om relevante emner, til ved nogle eksempler eller sektorale udsnit at vise de specifikke preussiske udviklinger og fejludviklinger, herunder også udviklingens afvigelse fra sammenlignelige stater. Det er udgivernes tanke derved at bidrage til at afhjælpe savnet af en håndbog, der sammenfatter den nuværende forskningssituation og giver en helhedsfremstilling af den preussiske historie. Der er blevet udvalgt 11 delemner, der forsøger at dække de preusiske samfundsgrupper med hovedvægten lagt først på junkere og landarbejdere, senere på de industrielle interesseorganisationer. Desuden får de traditionelle emner som øvrighedsstaten, reformerne, den preussiske forfatning og kirkens rolle en ny behandling.

Netop ved at behandle disse nøgleemner, og det meget grundigt og kvalificeret, har antologien opfyldt sit håndbogsformål, men da der mangler en sammenfatning på de noget kalejdoskopiske resultater, er det vanskeligt at vurdere, hvad forfatterne evt. har fundet ud af med henblik på det specifikt preussiske.

G.B.

KARL OTMAR Freiherr VON ARETIN: *Vom Deutschen Reich zum Deutschen Bund.* Deutsche Geschichte Bd. 7. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1980). 213 s., 15.80 DM.

Serien »Deutsche Geschichte« i Kleine Vandenhoeck-Reihe, skal blive et 10 binds værk og efter at Aretins bind er udkommet mangler der kun 2 bd. før serien er komplet. Bind 7, der skal anmeldes her, dækker perioden 1763-1820. Begyndelsen er markeret ved at dualismen mellem Preussen-Østrig er opstået på bekostning af det tyske rige som helhed og på bekostning af de mange småstater. Derfor kunne Napoleon i og efter revolutionskrigene kaste sig op som beskytter for fyrsterne af disse småstater og rigsbyerne. I brud med det tidligere hierarkisk opbyggede tyske kejserrige dannedes i 1806 en føderalistisk stat, som blev stadfæstet i 1814. Samtidig foregik der i alle stater en reformbevægelse i begyndelsen startet i og af den oplyste enevælde og videreført af et rationelt tænkende byrokrati.

Særligt forholdet mellem den politiske og åndshistoriske fremstilling i denne periode har stået i centrum i mange fremstillinger, derfor vil Mainzer-Professoren Aretin følge den nye strømning, som har givet historieskrivningen et nyt pust: han vil orientere sit arbejde mod en forfatningshistorie, for »den periode hvor Tyskland gennemgik forvandlingen fra Det tyske Rige til Det tyske Forbund er netop set fra den forfatningsmæssige side en enhed« (s.13). Bogen er meget klart struktureret langs med kronologien og fokuseret på de to førnævnte hovedemner, dualismen Preussen-Østrig og den interne reformbevægelse. Bogen munder ud i perspektivet, at fordi det tyske ideal var denne såkaldte revolution fra oven viste Tyskland i midten af det 19. årh. en stabilitet, som andre stater misundte det, men til gengæld kom det ud for den store fare i det 20. årh. (s. 187). Efter anmelderens mening er denne »nye« forskningsretning hverken ny eller tilstrækkelig til forklaringen på det historiske forløb.

G.B.

FRANKRIG

JONATHAN DEWALD: *The Formation of a Provincial Nobility.* The Magistrates of the Parlement of Rouen 1499-1610. (Princeton University Press, 1980). 402 s., 31.50 $.

Dette amerikanske arbejde rammer ned i diskussionen om forholdet mellem det franske aristokratis to grupperinger, noblesse d' épée og de robe ved sin grundige detailanalyse af det normanniske parlaments sammensætning i dettes første 100 år. Vi hører om dets funktioner, men nok så meget om dets sociale sammensætning, hvor til forskel fra en udbredt opfattelse en betydelig tilgang udefra dominerer, omend af gode grunde, idet institutionen først oprettes 1499 og således blot i løbet af det følgende hundredår kan begynde at udvise tydelige tilbøjeligheder til selvsupple-

ring. Det virker dog entydigt klart, at rekrutteringen ikke så meget sker fra egentlige bymæssige erhverv (»bourgeoisiet«) som fra oplandet, hvor ikke mindst højaristokratiets klienter fremtræder. Og det understreges, at efter hundredårskrigene m.m. var det lokale godsejersamfund ca. 1500 bestemt ikke særlig »aristokratisk«. Tværtimod synes parlamentsadelens forkærlighed for at placere evt. kapitalophobning i jordegods at være med til at mindske mulige skel mellem de to adelsgrupperinger, der her mere opfattes som forskellige nuancer indenfor en aristokratisk helhed end to væsensforskellige klasser.

T.D.

ROHAN BUTLER: *Choiseul. Vol. I: Father and Son 1719-1754.* (Oxford University Press, 1980). 1.133 s., 48 £.

Étienne François Choiseul (1719-85) står som en af l'Ancien Régime's centrale og omdiskuterede hovedpersoner, karrierediplomaten fra Lorraine, der i 1758 blev Ludvig XV's ledende minister. Choiseul satte i over to årtier sit præg på fransk udenrigspolitik og spillede også – i sin ministertid frem til 1770 – den afgørende rolle i Frankrigs interne udvikling. Denne mand, der som så mange andre i l'Ancien Régime skyldte Madame Pompadour sin position, har påkaldt sig den engelske historiker Rohan Butler's opmærksomhed i en sådan grad, at der nu foreligger en biografi på over ét tusinde sider – og endnu et bind (for tiden efter 1754) er i vente!

Butler's imponerende arbejde omhandler Choiseul's barndom og ungdomsår samt hans tidlige diplomatvirksomhed. På basis af omfattende arkivstudier tegner forfatteren et meget detaljeret og rigt facetteret billede af den unge adelsmand og hans samtidige – først og fremmest faderen, Marquis de Stainville, der også var diplomat.

Bogen, der er strengt kronologisk disponeret, stiller betydelige krav til læserens udholdenhed, og navnlig de første afsnit om Choiseul's barndom og tidligste ungdom virker tunge; men holder man fast – og det bør man gøre, for Butler kan ikke lide »lazy readers«, som han siger i forordet – så får man et meget spændende indblik i europæisk politik i almindelighed og franske forhold i særdeleshed.

Butler's bog, der er velfunderet grænsende til det pedantiske og forsynet med et omfattende register, er som nævnt kun første bind, og man må håbe, at forfatteren efter denne kraftanstrengelse formår at færdiggøre det bind, der skal omhandle den langt væsentligere periode i Choiseul's liv efter 1754. Lykkes dette bind ligeså godt som det foreliggende, så har hertugen af Choiseul fået en rent ud misundelsesværdig biografi!

W.J.

NORDEN

ROLF FLADBY og HARALD WINGE (red.): *Den eldste matrikkelen.* En innfallsport til historien. Skattematrikkelen 1647. (Universitetsforlaget Oslo, 1980). 79 s., 39 n.kr.

Den norske skattematrikkel af 1647 er nu udgivet for alle landets fylker, i alt 17 bind. Det er en virkelig udgiverpræstation, og en enestående kildesamling, der registrerer alle norske gårde, deres ejere og brugere med henblik på skat og landskyld. Med sit store persongalleri henvender skattematriklen 1647 sig til læsere langt ud over den snævre videnskabelige kreds, især lokalhistorikere og slægtsforskere. Men kildesamlingen er ikke umiddelbart så let tilgængelig, i hvert fald ikke, hvis man gerne vil have lokket andet end navne ud af den. Derfor udsendes denne lille publikation som en vejledning i benyttelsen af skattematriklen 1647 med små instruktive bidrag fra en række historikere, der har arbejdet med den. Andreas Holmsen præsenterer baggrunden for indførelsen i 1647, Liv Marthinsen behandler landskyldvarerne: korn, smør, huder og fisk, der – anvendt forsigtigt – nok kan vejlede om produktionsforholds geografiske fordeling. Knut Johannesen skitserer jordejendomsforhold og jordlejesystem, Harald Winge redegør for de forskellige gårdklasser, for skatterne og deres

beregning. Den administrative inddeling og dens historiske baggrund i de forskellige egne fremlægges af Rolf Fladby og suppleres af en række klare stregkort udarbejdet af Jørgen H. Marthinsen. Særlig interessante er et par afsnit af Jon O. Gjermundsen og Hans Try, der peger på usikkerheder og fejlmargin i kilden, og opregner de grupper af befolkningen, der delvis falder uden for, fortrinsvis husmænd og strandsiddere. Leif T. Andressen giver en analyse om brugsstørrelse beregnet på grundlag af skattematriklens oplysninger om landskyld og skat. Denne nyttige lille vejledning kan anbefales enhver, der vil sætte sig ind i arbejdet med skattematriklen 1647.

P.E.

AMERIKA

R. C. Simmons: *The American Colonies.* From Settlement to Independence. (Longman, 1981). 448 s., 5.95 £.

Bogen er en paperback-udgave af Simmons' velkendte kolonihistoriske syntese fra 1976. Den er hovedsagelig kronologisk disponeret og giver en meget velunderbygget redegørelse for udviklingen på det nordamerikanske kontinents østkyst fra de første europæiske kontakter til koloniernes løsrivelse fra England i 18. årh.; men bogen rummer også en række værdifulde tema-kapitler, hvor kulturelle og politiske emner behandles på en mere sammenhængende måde.

Simmons' bog hævder sig stadig i 1981 som en af de bedste introduktioner til de nordamerikanske koloniers historie. Det skyldes ikke blot teksten, men også bogens meget omfattende kommenterede bibliografi, der i sig selv udgør en vigtig støtte for læserens videre arbejde med emnet. (Bibliografien er dog ikke ajourført fra 1976-udgaven).

Kapitlerne er forsynet med et stort demografisk tabelmateriale og en række detaljerede kort, desværre findes der ikke nogen oversigter over og indgangsmuligheder til dette materiale. Tabelmaterialet burde som et minimum have været bedre angivet i det i øvrigt udmærkede sag- og navneregister, der afslutter bogen.

W.J.

KINA

Ray Huang: *1587, A Year of No Significance.* The Ming Dynasty in Decline. (Yale University Press, 1981). 292 s., 12.60 £.

Denne besynderlige titel: »A Year of No Significance« dækker over en ganske betydningsfuld bog, der giver et godt indblik i det store dynastis forfaldsperiode.

Gennem en indgående behandling af en række højtstående embedsmænds virksomhed koncentreret om året 1587 viser forfatteren, hvorledes Ming-dynastiet med sin rigide konfucianske grundholdning udviklede et system, der efterhånden viste sig ude af stand til at administrere riget på en effektiv og retfærdig måde.

Bogen viser med al ønskelig tydelighed, at det ikke skortede på initiativer i slutningen af 16. årh. – hverken fra civile eller fra militære embedsmænds side; men hele administrationssystemet var på dette tidspunkt så fastlåst i sin konservatisme, at alle reformforsøg kom til kort. Det bureaukratiske system syntes at opfatte ethvert individuelt initiativ som en trussel mod dets egen eksistens.

Forfatterens bedømmelse af det konfucianske bureaukratiske system er ret negativ, men det skal understreges, at han på den anden side fremdrager mange værdifulde elementer i systemets bredere kulturelle baggrund.

Huang's bog udgør et af de bedste forsøg på at analysere årsagerne til et dynastis manglende evne til at forny sig, og bogens værdi rækker hermed langt ud over Ming-dynastiets forfaldsproblematik.

Bogen der er forsynet med et godt illustrationsmateriale, afsluttes med en omfattende bibliografi og et register.

W.J.

Jonathan D. Spence and John E. Wills, Jr. (ed.): *From Ming to Ch'ing.* Conquest, Region, and Continuity in Seventeenth-

Century China. (Yale University Press, 1979). 437 s., 5.50 £. (Paperback).

Bogen er et resultat af en konference i 1974 om overgangen fra Ming- til Ch'ing-dynastiet i 1644.

Gennem 9 bidrag fra en række forskere, der tæller så kendte navne som Frederic Wakemann og John E. Wills, søges forskellene mellem den sene Ming-periode og det nye Ch'ing-dynastis etablerings- og konsolideringsfase belyst. Bidragene rækker m.a.o. over en periode på næsten 150 år (ca. 1590-ca. 1730) og behandler centrale vilkår for såvel den samfundsmæssige, statslige som kulturelle udvikling.

Bogen understreger på én gang en meget bemærkelsesværdig sammenhæng i perioden (Ch'ing-dynastiets Ming-arv) og de klare forskelle, der bestod mellem et nationalt dynasti og et nyt fremmeddynasti (manchuerne). Hvor således Ch'ing-dynastiet var ude af stand til at gennemføre væsentlige ændringer i landområderne og dermed for befolkningen som helhed, viste det nye dynasti sig helt anderledes effektivt, når det drejede sig om byområderne; her førte manchuerne en langt mere fiskalt orienteret politik over for handel og håndværk, end det gamle dynasti havde gjort. Også på det militære område medførte dynastiskiftet afgørende ændringer ved etableringen af det velorganiserede banner-system; og det samme gjaldt i grænsepolitikken, hvor manchuerne focuserede endnu kraftigere på landgrænserne i nord og vest, end Ming havde gjort, med det resultat at navnlig kystområderne militært set blev yderligere forsømt.

Bogens redaktører har ud over at skrive et inspirerende forord forsynet hvert af bidragene med en kort indledning, der på udmærket vis binder de forskellige artikler sammen til en helhed. Hvert bidrag har naturligvis sit eget noteapparat, men sammenhængen i bogen understreges yderligere af en fyldestgørende fællesbibliografi.

Bogen er forsynet med nogle få, men i hovedsagen dækkende kort, og afsluttes med glossar og register.

W.J.

DET 19. ÅRHUNDREDE

B. R. Mitchell: *European historical Statistics 1750-1975*. 2. edition. (Sijthoff & Noordhoff, 1980). xx + 868 s., 180 gld.

1. udgave af denne bog er tidligere blevet omtalt i NFH (XXVI, 187). 2. udgave adskiller sig ikke væsentligt fra den foregående. Den er blevet udvidet med en tabel over gennemsnitstemperaturen i en række europæiske storbyer, og tabellerne er ført a jour, som hovedregel op til begyndelsen af 70erne. Desuden er afsnittet om nationalprodukt m.v. blevet korrigeret. Bogens tyngdepunkt er fortsat produktionsstatistiske og demografiske oplysninger, hvorimod der ikke gøres så meget ud af det socioøkonomiske stof (befolkningens fordeling efter erhverv, fag, stilling, indkomst etc.).

Sidney Pollard (Hg.): *Region und Industrialisierung*. Studien zur Rolle der Region in der Wirtschaftsgeschichte der letzten zwei Jahrhunderte. (Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft 42. Vandenhoeck & Ruprecht, 1980). 297 s., 58 DM.

Siden begyndelsen af 70erne har det været en fastslået kendsgerning, at industrialiseringsprocessen måtte forstås som et regionalt fænomen. Man kan ikke forklare industrialiseringen tilfredsstillende, hvis man alene ser på det nationale niveau, man er nødt til at

tage hensyn til de betydelige regionale variationer. Det har været udgangspunktet for et seminar ved universitetet i Bielefeld med temaet Regional Development and Industrialisation. Den foreliggende bog er en udgivelse af hovedparten af oplæggene til dette seminar.

At dømme efter bogen har man stort set talt forbi hinanden. Der har således ikke været enighed om hvordan en region i den foreliggende sammenhæng skulle defineres. I oplæggene varierer regionernes omfang fra en enkelt by til et helt land. Sidney Pollard tager ikke stilling til dette problem i sin indledning, som han i det hele taget er kommet nemt om ved. Derimod nærmer den amerikanske historiker Franklin F. Mendels sig problemet i sit indlæg. Han sondrer mellem administrative, formelle og funktionelle regioner og fremhæver en af de sidstnævnte (den traditionelle kerneregion) som den vigtigste i industrialiseringssammenhæng. Han er måske ikke nok opmærksom på, at industrialiseringen ikke bare bæres af regionerne, men også omformer dem, men bortset herfra er det en udmærket artikel. Den anden gode artikel er den polske professor Dlugoborskis om det øvreschlesiske kulbælte. Det er et geologisk-geografisk homogent område, som har været økonomisk og politisk delt. Artiklen giver et klart billede af, hvorledes områdets omskiftelige politiske udvikling greb ind i den økonomiske, som virkede tilbage på den politiske etc.

De øvrige bidrag til bogen koncentrerer sig om hver sin region, fortrinsvis i England, Tyskland og Frankrig. De er ikke lagt komparativt an og tillader heller ikke læseren en sammenligning mellem regionerne på grund af den manglende fælles definition af regionsbegrebet, men de eksemplificerer en række forskellige tilgange til studiet af regioner, og har derved en vis værdi.

JOHN RULE: *The Experience of Labour in Eighteenth-Century Industry.* (Croom Helm, 1981). 227 s., 13.95 £.

Diskussionen om den industrielle revolutions virkninger på den engelske arbejderklasse i perioden 1760 til 1850 har været særdeles hed i England i den seneste snes år. John Rules bog om arbejderklassens oplevelse af det nye industriarbejde i den tidligste periode er det seneste bidrag i denne debat mellem »pessimister« og »optimister«. Rule, der er elev af E.P. Thompson, søger i sin bog at påvise, at den kapitalistiske industrialisering kun delvis sprængte arbejderklassens traditionelle arbejds- og fritidskultur. Den inderliggørelse af arbejdsdisciplinen som en række forskere (specielt Michael Vester) har anset for det karakteristiske træk ved denne første fase, er således efter Rules opfattelse en langt mere langtrukken og differentieret proces, idet Rule påviser, at det industrielle gennembrud kun påvirkede en mindre del af befolkningen, selv i de traditionelle industriområder, f.eks. Lancashire.

Bogen er således et vigtigt korrektiv til forskningen om den industrielle revolution, både de håndfaste »pessimistiske« opfattelser af arbejdsdisciplineringens gennemslag og de »optimistiske« opfattelser af reallønsstigningerne i perioden. John Rules bog om oplevelsen af industriarbejdet falder i tråd med den nyere tendens i engelsk arbejderklasseforskning, der påvirket af E.P. Thompson, har koncentreret sig om at vise, hvorledes arbejderklassens traditionelle værdier var langt mere livskraftige og modstandsdygtige end tidligere antaget. Bogen er således et vigtigt værk ved beskæftigelsen med den industrielle revolutions virkninger på arbejderklassen og diskussionen om udviklingen af klassebevidstheden. Bogens resultater kan nuancere de ofte meget firkantede argumenter, der ofte er fremført i diskussionen.

J.W.S.

HANNELORE SCHRÖDER (Hg.): *Die Frau ist frei geboren.* Texte zur Frauenemanzipation Bd. I 1789-1870, Bd. II 1870-1918. (C.H. Beck, 1979 og 1981). 255 + 317 s., 19.80 + 22 DM.

Hannelore Schröder, som er docent ved universitetet i Amsterdam har udgivet ovenstående tobinds-antologi med feministiske tekster fra USA, Frankrig, England, Tyskland og Nederland. Bindene rummer tekster af Olympe-Marie de Gouges, Flora Tristan, Stuart Mill, Helen Taylor, Louise Otto, Emmeline og Christabel Pankhurst, Hedwig Dohm og adskillige mindre kendte kvinder og enkelte mænd. Desuden findes de amerikanske kvinders erklæring fra Seneca Falls i 1848 og National Women Suffrage Associations erklæring om kvinders rettigheder fra 1876. Alle tekster er oversat til tysk og gengives i en del tilfælde i en ret stærkt redigeret form. Det drejer sig i mange tilfælde om tekster, som ellers har været utilgængelige, da de i lighed med megen anden kvindelitteratur er blevet »glemt« og ikke genoptrykt i senere oplag. Det er derfor meget betydningsfuldt at have fået disse tekster, som alle er yderst centrale, samlet i en antologi og dermed gjort alment tilgængelige. Antologien vinder i værdi ved at strække sig over flere nationer og dermed vise noget om kvindedebattens bredde. Set under denne synsvinkel er det blot beklageligt, at ikke også Skandinavien er repræsenteret. Udgiveren har tilstræbt repræsentativitet i udvalget, men har bevidst set bort fra socialistiske tekster, også af klassikere som Bebel og Clara Zetkin.

Dette hænger sammen med det overordnede princip for tekstudvalget og udgiverens metoder i det hele taget. De omfattende forord viser, at udgiveren arbejder ud fra ekstreme patriarkatsteorier, hvor mænd ses som en klasse, der har en interesse i at undertrykke kvinderne, som tilsammen også udgør en klasse. Dette har som konsekvens en konstant forarget polemik mod marxistiske klasseteorier og kvindeemancipationsteorier, en polemik, som står i vejen for enhver diskussion af forholdet mellem socialisme og feminisme. Alle tekster er ledsaget af kommentarer, som dog er lidet informative og pædagogiske, da de ikke analyserer, men hyppigt kun parafraserer og polemiserer.

Antologien bør ikke mangle på steder, hvor man beskæftiger sig med kvindebevægelsens historie, men brugere må efter vores vurdering være forberedt på, at det er nødvendigt at skabe en anden teoretisk forståelsesramme.

K.G. og K.M.

REINHARD SPREE: *Wachstumstrends und Konjunkturzyklen in der deutschen Wirtschaft von 1820 bis 1913.* Quantitativer Rahmen für eine Konjunkturgeschichte des 19. Jahrhunderts. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1978). 215 s., 28 DM.

Spree hører til modstanderne af Bielefelderskolen, jvf. hans artikel i Das Argument, bd. 75 (1972) og jvf. NFH, XXX, 104. Han vender sig især mod deres brug af teorien om, at den kapitalistiske økonomi er præget af langtidsfluktuationer af cyklisk karakter. Denne teori blev fremsat af Kondratieff og videreudviklet af Schumpeter, medens Spree som nævnt hører til teoriens modstandere.

I den foreliggende bog gennemgår han den økonomiske udvikling i Tyskland 1820-1913, og sondrer her mellem langtidsbevægelser (trend) og korttidsbevægelser (konjunktur). Til grundlag for sin undersøgelse har han valgt 18 indikatorer, for hvilke det er lykkedes at opstille ubrudte tidsrækker for hele perioden. Hans undersøgelse af trendudviklingen harmonerer stort set med Kondratieffs teori, hvilket Spree flere gange modvilligt indrømmer, man han fastholder sin kritik af teorien ved at sige, at trendudviklingen skyldes singulære strukturforandringer, som ikke lader sig bringe på en cyklisk formel. Med hensyn til konjunkturudviklingen kan Spree på grundlag af materiale, hvor trenden er elimineret bekræfte de 7-9årige såkaldte Juglarcyklussers betydning. De prægede med tydelig regelmæssighed den tyske økonomi i størstedelen af den undersøgte periode. Sprees undersøgelse er samtidig et bidrag til en mere præcis datering af konjunkturforløbet.

Forf. er meget omhyggelig med at redegøre for sin fremgangsmåde, og bogen indeholder

anvisninger og eksempler på forskellige teknikker, der kan bruges i forbindelse med trend- og konjunkturundersøgelser. Det ligger udenfor bogens sigte at bringe videregående teoretiske overvejelser. Den søger alene at opstille en kvantitativ ramme for kommende undersøgelser, og det lykkes i høj grad. Bogen er et vigtigt bidrag til forskningsdiskussionen om de økonomiske konjunkturer.

WOLFGANG RENZSCH: *Handwerker und Lohnarbeiter in der frühen Arbeiterbewegung.* Zur sozialen Basis von Gewerkschaften und Sozialdemokratie in Reichsgründungsjahrzehnt. (Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft 43. Vandenhoeck & Ruprecht, 1980). 260 s., 64 DM.

Forf. stiller sig den opgave, at undersøge sammenhængen mellem social struktur, organisationsbestræbelse og politisk bevidsthed i arbejderklassen i perioden 1871-78. Til dette formål undersøger han fire fagområder: Byggefagene, skrædderne, tekstil- og maskinfremstillingen. Geografisk begrænses undersøgelsen til Berlin, idet der dog lejlighedsvis foretages sammenligninger med andre tyske områder. På dette grundlag bliver det imidlertid ikke muligt at leve op til den meget alment formulerede intention med bogen. I stedet er det blevet en solid redegørelse for udviklingen i de fire fag. Byggearbejderne nåede længst i organisatorisk henseende efterfulgt af maskinfabriksarbejderne, skrædderne (der dog nok så meget markerede sig indenfor den politiske arbejderbevægelse) og tekstilarbejderne. Denne forskel afspejler forskelle i arbejdspladssituationen i de fire fagområder og i deres samlede økonomiske stilling.

Bogen bringer ikke nye oplysninger af betydning og hører ikke til sværvægterne i serien Kritische Studien zur Geschichtswissenschaft.

JOHN EDWARD TOEWS: *Hegelianism.* The Path Toward Dialectical Humanism, 1805-1841. (Cambridge University Press, 1980). 450 s., 25 £.

Denne bog er en grundig redegørelse for hegelianismens historie fra Hegel i Jena i 1805 begyndte at få tilhængere snarere end bare elever og til den venstrehegelianske skole 10 år efter Hegels død i 1831 nåede frem til en kortvarig samling om en humanistisk tolkning af mesterens dialektik.

Bogen er i 3 dele. Første del behandler Hegels egen filosofiske udvikling før »Phänomenologie des Geistes« (1807). Samspillet mellem snævert biografiske forhold og politisk, økonomiske forhold i de forskellige områder af Tyskland i tiden før og efter den franske revolution er her – som i resten af bogen – søgt formidlet gennem en almengørelse af de generationsmæssige spændingsforhold. Temaet er fædre og sønner.

Anden del er en gennemgang af det yderst komplekse samspil mellem Hegels egen tænkning og hans tilhængeres mere eller mindre selvstændige overtagelse af større eller mindre dele af den. De generationsmæssige forskelle inden for skoledannelsen omkring Hegels filosofi tillægges en stor betydning, og kimene til de senere spaltninger i skolen vises at være til stede helt fra begyndelsen.

Tredje del giver en omhyggelig fremstilling af selvstændiggørelsen af det hegelianske højre, centrum og venstre i tiden efter Hegels død. Særlig vægt har undersøgelsen af de tre venstrehegelianere David Friderich Strauss, Bruno Bauer og Ludwig Feuerbach. Deres udvikling behandles her langt mere nuanceret end det oftest sker, og deres skiftende synspunkter ses som interessante i egen ret og ikke blot som ubemandede mellemstationer på de ofte gennemrejste strækninger Hegel-Marx og Hegel-Nietzsche.

En nyttig bog, som på en gang er detaljerig og overskuelig. Forudsætter nok et vist kendskab til den klassiske tyske filosofis historie.

H.F.

DET 20. ÅRHUNDREDE

INTERNATIONAL POLITIK

RÜDIGER JÜTTE & ANNEMARIE GROSSE-JÜTTE (ed.): *The Future of International Organization.* (Frances Pinter Publishers, 1980). 230 s., 15 £.

Problemstillingen i denne samling af 13 forskellige artikler er de internationale organisationers evne til at styre internationale konflikter og internationale udviklingsproblemer.

I første del gives en baggrund for de internationale organisationers virke idag gennem en analyse af udviklingen i antal og opgaver for de internationale organisationer.

Herefter gennemgås udviklingsspørgsmål og specielt debatten om en ny økonomisk verdensorden, og det påpeges, at de internationale organisationer er ude af stand til at gennemføre de krav om en ny økonomisk orden, som u-landene har fremsat. Der skal ske gennemgribende strukturelle nydannelser i de internationale organisationer, hvis der skal ske ændringer, men iøvrigt påpeges det, at de krav om ændringer som u-landene har fremsat, måske ikke er de bedste midler til at skabe en ny verdensorden.

En af hovedårsagerne til de internationale organisationers vanskeligheder er, at de eksisterer inden for et system af suveræne nationalstater. Disse begrænsninger viser sig tydeligt i organisationernes evne til at behandle internationale konflikter. I bogens sidste sektion gennemgås dette problem generelt og i forhold til Afrika. Som helhed indeholder bogen enkelte gode artikler, en række læseværdige essays og en god del fyld. Men som sådan ligner den også de organisationer, den skal beskrive.

H.H.H.

ARILD UNDERDAL: *The Politics of International Fisheries Management.* The Case of the Northeast Atlantic. (Universitetsforlaget, 1980). 240 s.

Som titlen angiver, handler denne bog om et emne de fleste nok vil synes er en smule eksotisk: regulering af fiskeriet i Nordøstatlanten. Hovedparten af bogens sider behandler da også disse forhandlinger om kvotastørrelser og fordeling landene imellem, men bogens sigte og værdi er langt større, end dette kunne antyde.

Hovedformålet med bogen er at forudsige og forklare de forskellige aktørers positioner i forhold til forskellige typer af internationale reguleringer og at forklare resultatet af internationale beslutningsprocesser opstået som følge af krav om international regulering. Grundantagelsen er, at rationelle analyser er baggrunden for aktøradfærd, men at rationalitet må forståes som situationelt bestemt. Det vil sige, at konteksten for forhandlingsadfærden er meget vigtig, og at den enkelte aktørs opfattelse af, hvad der er ret og rimeligt, kan spille en rolle. Endvidere er sektorinteresser af stor betydning for den nationale beslutningsproces, og talen om nationale interesser må forstås i relation hertil og ikke i forhold til agregerede nationale preferancer.

Det viser sig i forhandlingerne om reguleringer på fiskeriområdet, at de ofte afgøres efter loven om det mindst ambitiøse program, og at de fleste reguleringer der bliver gennemført er mindre effektive end de, der er foreslået af eksperterne, eller endog af den mindst entusiastiske forhandlingsdeltager.

Bogen kan stærkt anbefales for alle der er interesseret i beslutningsprocesser, da den i kraft af sin klarhed og ligefremme måde at gå til tingene på får sagt mange centrale ting.

H.H.H.

WORLD BANK: *World Development Report 1980.* (Oxford University Press, 1980). 170 s.

Dette er den tredje af de årlige rapporter, som Verdensbanken er begyndt at udsende om udviklingslandenes situation her og nu.

Som det fremgår af årets rapport har ud-

viklingslandene i samme tidsrum fået det værre og værre. Det er dog næppe rapporternes skyld, idet der faktisk er tale om engagerede, velgennemarbejdede og informative rapporter. Hvert års rapport indeholder en generel situationsbeskrivelse over, hvordan året er gået, og hvilke fremtidsudsigter der er for de nærmeste år. Denne del understøttes af et stort statistisk appendiks, der i sig selv er særdeles nyttigt.

Herudover har hvert års rapport udvalgt særlige temaer, der er grundigt behandlet. Det er passende, at den sidste rapport udgivet under McNamaras lederskab har koncentreret sig om fattigdomsproblemerne i den tredje verden. Der er nu omkring 800 mio. mennesker, der lever i absolut fattigdom, og Verdensbanken forudser, at det vil være meget vanskeligt at reducere dette antal; med den øjeblikkelige politik, som i-landene fører, vil det være umuligt.

Både rapportens projektioner og dens tal skal tages med et gran salt. Der er ikke dækning for den præcision, der gives udtryk for, men Verdensbanken er formentlig stadig det sted, hvor de mest præcise faktuelle oplysninger kan hentes. Dens forslag til politik er baseret på klassisk økonomisk liberalisme tilsat lidt social velfærdstankegang, og med den slags medicin vil der være behov for udviklingsrapporter i mange år fremover.

H.H.H.

KOMPARATIV UDENRIGSPOLITIK

JONATHAN WILKENFELD, GERALD W. HOPPLE, PAUL J. ROSSA & STEPHEN J. ANDRIOLE: *Foreign Policy Behavior.* The Interstate Behavior Analysis Model. (Sage Publications, 1980). 288 s., 15 £.

Bogen præsenterer hovedresultaterne fra et af de større projekter inden for disciplinen komparativ politik, som i en årrække har været drevet af en forskergruppe med udgangspunkt ved University of Maryland. Som mange andre i disse år er projektet baseret på den såkaldte event-analyse, d.v.s. en kvantitativ analyse af udenrigspolitik defineret som events (begivenheder), der som regel er udtrukket ved indholdsanalyse fra en eller flere datakilder, f.eks. som i dette tilfælde New York Times. Konkret analyserer projektet 56 landes udenrigspolitiske adfærd over en femårig periode (1966-70).

IBA-projektet skiller sig ud ved en meget omhyggelig opbygning af analyseapparatet i uafhængige, mellemkommende og afhængige variable, ved en velgennemtænkt operationalisering af sine variable og ved et rimeligt valg af analyseteknikker. Alligevel må man nok konstatere, at resultaterne knap står mål med de mange ressourcer, der er nedlagt i projektet. Analysen giver adskillige interessante resultater, der formentlig er »sikrere« end de fleste andre events-analyseresultater. Blandt andet kan forfatterne påvise, at aktions-reaktions-fænomenet synes at spille en meget vigtig rolle for udenrigspolitisk adfærd, ligesom de kan konstatere, at eksterne variable gennemgående er »stærkere« end interne variable. Men det står uklart, om disse resultater ikke delvis er en funktion af selve analysemetoden, herunder den grundlæggende definition af udenrigspolitik. Forfatterne er selv lidt skeptiske over for, hvor langt man kan nå med en global analyse, og anbefaler, at den suppleres med analyser af mere beslægtede lande.

Bogen er ikke-teknisk skrevet og kan anbefales som et godt eksempel på en efter omstændighederne vellykket event-analyse.

NORDEN

KLAUS WITTMANN: *Schwedens Wirtschaftsbeziehungen zum Dritten Reich 1933-1945.* (R. Oldenbourg, 1978) 479 s., 98 DM.

Den nazistiske magtovertagelse i 1933 og den påfølgende oprustning stillede Sverige i et prekært dilemma mellem at udnytte de store eksportmuligheder, som viste sig, og undgå at blive draget ind i den voksende konflikt mellem Tyskland og de øvrige stormagter. Under krigen blev Sverige af væsentlig betydning for den tyske krigsindustri, bl.a. ved at levere ca. 30% af den tyske jernmalm; på den anden

side lykkedes det ikke for Tyskland at realisere nogle af de storslåede planer, der blev lagt om Sveriges plads i en europæisk økonomisk nyordning eller at penetrere den svenske økonomi på samme måde, som det var sket i Sydøsteuropa.

Bogen giver en fortrinlig fremstilling af forholdet mellem politik og økonomi, ikke blot i det nazistiske Tysklands politik udadtil, men også i en neutral småstats politik.

GEIR LUNDESTAD: *America, Scandinavia, and the Cold War 1945-1949.* (Universitetsforlaget og Columbia University Press, 1980) 434 s.

Den norske historiker Geir Lundestad har her skrevet en bog, som er fortrinlig ud fra næsten enhver synsvinkel. Den behandler den amerikanske politik over for Norden i de første efterkrigsår med tyngdepunktet lagt på problemstillingen omkring Atlantpagtens oprettelse.

Bogen er baseret på et imponerende studium af offentlige og private arkiver, primært i USA, og på ligeså omhyggelige litteraturstudier. Et væsentligt plus ved bogen er, at problemstillingen indpasses i en bredere sammenhæng af amerikansk udenrigspolitik i denne periode, som Lundestad sammenfatter i begrebet »ekspansion med begrænsninger«. I relation til Atlantpagten understreger han f.eks. stærkt det europæiske pres på USA for at få det til at engagere sig militært i Vesteuropa.

Hvad angår den amerikanske politik over for Norden dokumenterer Lundestad meget godt, at det først er efter 1947, at USA får væsentligere interesser her (bortset fra Grønland). I 1948-49 vokser interessen meget kraftigt. Lundestad kan dog påvise, at USAs politik alligevel er relativt fleksibel i spørgsmålet om dansk og norsk medlemskab i Atlantpagten; der var ikke tale om, at de to lande blev presset ind, selv om USA utvivlsomt ønskede dem med.

Dette er en meget væsentlig bog, som føjer meget til kendskabet til skabelsen af dét nordiske system, vi har kendt siden slutningen af 1940erne.

JOHN FRY (ed.): *Limits of the Welfare State: Critical Views on Post-war Sweden.* (Saxon House, 1979). 234 s., 9 £.

Den erklærede hensigt med bogen er at gøre op med den opfattelse, som er udbredt i de angelsaksiske lande, at den svenske velfærdsstat er et eksempel på et klasseløst, socialistisk samfund.

Bogen består af 12 artikler, som tidligere – for hovedpartens vedkommende i begyndelsen af 1970'erne – har været offentliggjort i svenske tidsskrifter som ZENIT, Häften för Kritiska Studier og Socialistisk Debatt. Desuden har udgiveren og oversætteren J.A. Fry skrevet en indledning.

Artiklerner er ordnet under tre hovedemner: staten, økonomien samt klassestruktur og socialpolitik. I statsafsnittet skriver Lennart Berntson om staten og parlamentarismen i Sverige, Kenneth Kvist og Gunnar Ågren om Socialdemokratiet i 1970'erne og Ingvar Johnsson, E. Tommy Nilsson og Gunnar Olofsson om Socialdemokratiet og arbejderklassen på grundlag af reformismen. I økonomiafsnittet skriver Lennart Berntson om den svenske kapitalisme i efterkrigstiden, Karl Anders Larsson om den svenske økonomis internationale afhængighed og Jan Annerstedt om den svenske våbenindustri og Viggenprojektet. I det sidste afsnit skriver Göran Therborn om den svenske klassestruktur, Stig Larsson og Kurt Sjöström om velfærdsmyten i klassesamfundet, Gunnar Persson og Lennart Berntson om den svenske arbejdsmarkedspolitik og Olle Jepsson og Gunnar Ågren om arbejdsmiljø.

For den, der har fulgt med i den marxistiske kritik af Socialdemokratiet, velfærdssamfundet og den borgerlige stat, indeholder bogen selvsagt ikke noget nyt. Bogens værdi må derfor findes i, at en række beslægtede bidrag er samlet og gennem oversættelsen gjort tilgængelig for en bredere kreds end den skandinaviske venstrefløj.

P.S.

MELLEMØSTEN

NIKOLAOS VAN DAM: *The Struggle for Power in Syria.* Sectarianism, Regionalism and Tribalism in Politics, 1961-1980. Rev. Ed. (Croom Helm, 1981). 169 s., 10.95 £.

Forfatteren er ansat ved Mellemøst-sektionen under det hollandske udenrigsministeriums afdeling for Afrika og Mellemøsten, og bogen er en revideret udgave af en doktordisputats fra 1977. Dette præger bogen, der fremtræder som et videnskabeligt, veldokumenteret værk bl.a. byggende på ikke tidligere offentliggjorte Baath-dokumenter.

Bogens tese er, at religiøse, regionale og stammemæssige forhold og loyaliteter har spillet en overordentlig stor rolle i Syriens udvikling siden bruddet med UAR i 1961 og specielt i perioden efter det første Baath-kup i 1963. Denne tese belægges overbevisende, idet disse forholds og loyaliteters betydning påvises, både hvad angår udviklingen i hæren og Baath-partiet og i samfundet som helhed.

Det er i mange sammenhænge problematisk at tillægge disse og direkte personlige forhold så stor betydning i forhold til de økonomiske faktorers vægt, men i denne forbindelse er det yderst velbegrundet. Og via denne bog får man uden tvivl et bedre grundlag for at forstå de politisk-sociale problemer, som den syriske præsident Assad har stået i de sidste år.

Bogen indeholder desuden et appendiks, litteraturliste, nyttige tabeller og indeks og må absolut anbefales som udfyldende et hul i analysen af det syriske samfunds udvikling.

N.C.S.

SYDASIEN

ASAF HUSSAIN: *Elite Politics in an Ideological State.* The Case of Pakistan. (Dawson, 1979). 212 s., 11 £.

Med henvisning til den meget fremtrædende rolle, Islam har spillet såvel under dannelsen af Pakistan som i hele perioden siden 1947, karakteriserer Asaf Hussain staten som en ideologisk stat og befolkningen som et religiøst fællesskab. Men samtidig understreges det, at statens nøjere beskaffenhed og virkemåde vedvarende ændres, afhængigt af hvilke befolkningsgrupper der udøver stærkest indflydelse. I denne sammenhæng introducerer Hussain en række opfattelser og begreber fra eliteteorierne, og han ender op med at udskille et antal magtfulde eliter i det pakistanske samfund. Til disse eliter henregnes de store jordbesiddere, de ledende embedsmænd, officererne, de religiøst lærde, industrialisterne og mellemlagene i de liberale erhverv.

På basis af omfattende samtaler med et betydeligt antal repræsentanter for disse elitegrupper, og under inddragelse af ganske grundige undersøgelser af de organisatoriske strukturer og fordelingen af magtressourcer, gennemgår Hussain de enkelte gruppers sammensætning, interesser og 'politiske kultur'. Endvidere skitserer han deres placering i de politiske processer. Også visse aspekter af relationerne til 'masserne' behandles.

Alt i alt er der tale om en indsigtsfuld analyse, som i kraft også af den eliteteoretiske tilgang udgør et glimrende supplement til de mere almindelige kronologisk styrede fremstillinger af Pakistans omtumlede politiske historie. Fremhævelsen af de forskellige elitegrupper henleder så at sige opmærksomheden på forholdsvis stabile og gennemgående momenter i de politiske processers tilsyneladende virvar.

J.M.

KHALID B. SAYEED: *Politics in Pakistan.* The Nature and Direction of Change. (Praeger, 1980). 194 s., 14.25 £.

Khalid bin Sayeed er kendt og anerkendt for to tidligere bøger om pakistansk politik: »Pakistan. The Formative Phase« (1960 og 1968), der omhandler perioden 1857-1948, og »The Political System of Pakistan« (1967), hvori udvilingen følges videre op til midten af 1960erne. I det foreliggende værk ligger hovedvægten naturligt nok på tiden efter ca. 1965. Men nok så interessant er det måske, at Sayeed har fundet anledning til at genfortælle og nyfortolke såvel baggrunden for Pakistans

dannelse som hovedtrækkene af det hændelsesforløb, der ledte frem til de civile og militære bureaukratiers magtovertagelse i 1958. Hvor Sayeed tidligere lagde stor vægt på faktorer som muslimsk nationalisme og enkeltpersoners særlige indflydelse, samler han nu i højere grad opmærksomheden omkring britisk og amerikansk indflydelse samt omkring større sociale grupperinger som afgørende determinanter for den politiske udvikling i Pakistan. Der er ikke tale om en forkastelse af de tidligere analyser, men derimod om en korrektion, der så at sige indoptager flere centrale variable.

Styrken i Sayeeds nye approach demonstreres formentlig bedst i hans drøftelse af populismen og den bonapartistiske stat under Bhutto. Her understreges på én gang Bhuttos store personlige indflydelse og grænserne for denne indflydelse, sat af de organisatoriske strukturer og styrkeforholdene imellem de vigtigste sociale grupperinger. Men også de efterfølgende kapitler om baluchiernes og pathanernes opposition imod centralregeringen, om Bhuttos fald i 1977, samt det afsluttende kapitel om udsigterne til sociale ændringer i den nærmeste fremtid, vidner alle om den nye analyserammes fordele i sammenligning med, hvad Sayeed selv tidligere har anvendt. Udtrykt anderledes forekommer det mig, at forfatterens uomtvistelige kendskab til pakistanske samfundsforhold kommer bedre frem i denne seneste bog, hvor han i højere grad end tidligere har ladet sig inspirere af marxistiske teorier.

J.M.

KINA

FREDERICK C. TEIWES: *Politics and Purges in China.* Rectification and the Decline of Party Norms 1950-1965. (M.E. Sharpe, 1979). 744 s., 35 $.

Forfatteren, der længe har arbejdet med kinesiske politiske eliter, specielt på provinsniveau, har i denne bog villet finde frem til skiftende spilleregler for kinesisk politisk adfærd. Han begrænser sig til de adfærdsmønstre – både i form af officielle organisatoriske normer og mindre formelle regler – som knytter sig til korrigeringskampagner, den særlige form for elite-disciplinering som det kinesiske kommunistpartis ledelse udviklede i de tidlige fyrrere.

På dette grundlag udvikler Teiwes sin analyse af KKP's organisatoriske normer for acceptabel adfærd hos eliten. Hvilke rettigheder har ledere i policy-processen? Hvilke principper er partifunktionærer bundet af under implementering af en policy? Hvordan håndteres intra-elite konflikter? Hvad er principperne for disciplinære forholdsregler?

Over 700 sider fremlægger Teiwes detaljerede analyser af de store korrigeringskampagner og udrensninger fra 1949 til Kulturrevolutionen: Gao-Jao episoden i 54, Hundrede Blomster og Anti-højrebevægelsen, Peng Dehuai's afskedigelse og massebevægelserne, der førte til Kulturrevolutionen. Han søger at placere dem på et overtalelses – tvang kontinuum efter hårdheden i de anvendte fremgangsmåder og sanktioner. Disse opfatter han som formet, dels af hver større periodes særlige hovedmål, dels af bredere politiske variable som ledelsens kohæsion, den umiddelbare fare det politiske system befinder sig i, og administrative arrangementer som centralisering/decentralisering.

Det er første gang principper, fremgangsmåder og problemer i intra-partikorrigering er blevet systematisk undersøgt, og Teiwes præsterer en yderst grundig dokumentation og en omhyggelig, klar og uhildet analyse. Blandt resultaterne er en påvisning af forfaldet i partiets normer i præ-kulturrevolutionsfasen, og i sin konklusion berører Teiwes også de store anstrengelser, der siden 1976 har været gjort for, på bekostning af de principper der kom frem under kulturrevolutionen, at genindføre de traditionelle partinormer, såsom anvendelse af leninistiske principper, kollektiv ledelse, og – helt fundamentalt – partiets ret til at varetage kritik af sig selv uden enhver masseindblanding.

C.S.Ø.

BILL BRUGGER (ed.): *China since the »Gang of Four«*. (Croom Helm, 1980). 281 s.

Australsk sinologi har, bl.a. ved hjælp af importerede engelske sinologer, blomstret i løbet af de sidste år. Især i Adelaide trives en samfundsvidenskabelig approach til den kinesiske udvikling. Denne nyttige samling essays om de politiske meningsforskelle i den kinesiske ledelse efter Mao efterfølger en lignende bog om virkningerne af kulturrevolutionen og dækker denne gang udviklingen i politisk teori (Sullivan), ændringer i Partiets organisation og opgaver (Young), moderniseringspolitiske uenigheder (Watson), landbrugspolitik (Brugger), litteraturens rolle (Chan), uddannelsessystemets struktur og funktion (Price) og – lidt skævt – udenrigspolitikken (O'Leary).

Der er intet fælles synspunkt, ej heller nogen fælles periodisering, og bidragene er af svingende kvalitet. Men fælles for forfatterne er dog en vis realisme, i kontrast til den tidligere bogs optimisme, og større villighed til at drage konklusioner af de kinesiske erfaringer. Redaktøren William Brugger har rejst centrale spørgsmål: Er Kina ved at vende tilbage til en kapitalistisk udviklingsform? Er der tale om en respons på ændringer af meget større rækkevidde i det internationale politiske økonomi? Er den nye politiske udvikling udsprunget af et behov for at lyn-industrialisere overfor den sovjetiske trussel etc.? Besvarelserne er ikke udtømmende, men er dog i stort omfang baseret på primærkilder. Til gengæld savner man et større kendskab til den eksisterende – ikke helt unyttige – litteratur omkring ideologi, organisation, parti, industrialisering, m.m.

Men alt i alt er der tale om et værdifuldt up-to-date helhedsbillede af den politiske udvikling efter Maos død og op til medio 1979 med de fordele og mangler et sådant øjebliksbillede rummer.

C.S.Ø.

USA

ROBERT C. JOHANSEN: *The National Interest and the Human Interest.* An Analysis of U.S. Foreign Policy. (Princeton University Press, 1980). 511 s., 6.95 $ (paper).

Robert Johansen, der er præsident for Institute for World Order i New York, har skrevet en bog, der er ret usædvanlig ved at være eksplicit værdiorienteret. Sigtet er at afgøre, i hvilken udstrækning USA i sin udenrigspolitik bidrager til skabelsen af en verdensorden baseret på, hvad Johansen kalder »global humanisme«, d.v.s. fred, ekonomisk velfærd, social retfærdighed og økonomisk balance. Hver af disse værdier bliver undersøgt i fire case studies: SALT-forhandlingerne, økonomisk hjælp til Indien, USAs relationer til Chile og den amerikanske politik på FNs havretskonference.

Johansens konklusion er den triste, at ikke blot har USA ikke bidraget positivt til en sådan verden, men har direkte arbejdet imod den i sin udenrigspolitik, primært på grund af big business' og det militær-industrielle kompleks' store indflydelse på, hvorledes amerikansk udenrigspolitik bliver til.

Bogen er på mange måder spændende, men det kan næppe siges, at dens »bevisførelse« er overbevisende. Forretnings- og MIC-interessernes betydning postuleres snarere end dokumenteres. Endvidere er bogen utvivlsomt baseret på en overdreven opfattelse af, hvor stor USAs indflydelse egentlig er i denne verden. Og der er intet forsøg på at sammenligne USAs indsats for global humanisme med andre magters.

STATSKUNDSKAB

JEAN BLONDEL: *World Leaders.* Heads of Government in the Postwar Period. (Sage Publications, 1980). 282 s.

Bogen er et første forsøg på at tage et problem op, som ellers ikke har tiltrukket sig megen interesse blandt politologer, nemlig et komparativt studie af statsoverhoveder. Blondel forsøger først og fremmest at belyse sociale baggrundsfaktorer og karrieremønstre for statsoverhoveder samt at udskille forskellige typer af ledere. Bl.a. sammenligner han

civile og militære ledere, og især sammenligner han de få ledere i den tredie verden og i de kommunistiske lande, der holder sig ved magten i meget lange perioder, med de langt flere ledere, for hvem magtens sødme er af mere kortvarig natur. Han interesserer sig også meget for fænomenet »dobbelt lederskab«, som det længe har været kendt fra kommunistiske lande.

Blondels analyse bærer på mange måder præg af at være præliminær, men han har givetvis peget på nogle relevante problemstillinger.

NELSON W. POLSBY: *Community Power and Political Theory.* A Further Look at Problems of Evidence and Inference. Second, enlarged edition. (Yale University Press, 1980). xxiii + 245 s., 5.95 $.

Inden for den amerikanske statskundskab har studiet af den politiske magtstruktur i lokale samfund gennem de sidste 20-30 år givet anledning til en heftig debat mellem »pluralister« og »elitister«. Denne bog af Nelson W. Polsby, hvis første udgave fra 1963 er et af hovedskrifterne i den pluralistiske kritik af de elitistiske stratifikationsteorier, er nu udkommet i en anden og udvidet udgave.

Bogen består foruden af et nyt forord af et uændret optryk af den første udgaves syv kapitler og seks nye kapitler, som i hovedsagen indeholder pluralisternes forsvar over for den kritik, som igennem 1960'erne og 1970'erne er blevet rettet mod deres opfattelse af magtforholdene i almindelighed og af den New Haven-undersøgelse, som Polsby var medarbejder på, i særdeleshed. Navnlig forsvaret over for Bachrachs og Baratz' velkendte kritik (kapitel 11) og over for Domhoffs omfortolkning af New Haven-undersøgelsen vil være af interesse for alle, der har fulgt denne debat.

Bogen er ikke et velafbalanceret forsøg på at dele sol og vind lige, efter at debatten er afsluttet. Den må snarere siges at være et provokerende indlæg i den fortsatte – og temmelig frustrerende – debat. Forfatterens skarpe og polemiske stil opfordrer heller ikke til nogen syntese, men derimod til nye modsigelser og fortsat uenighed.

P.S.

TYSKLAND

WILFRID L. KOHL & GIORGIO BASEVI (ed.): *West Germany: A European and Global Power.* (Lexington Books, 1981). 224 s., 24 $.

Bogen samler en række papers og mundtlige indlæg fra en konference ved Johns Hopkins-universitetets aflægger i Bologna. Bidragyderne er amerikanere, tyskere, franskmænd, italienere og en enkelt dansker, Niels Thygesen.

Konferencens baggrund var Tysklands voksende rolle økonomisk og politisk i 1970'erne, ikke blot i Europa, men også udenfor. Indlæggene er samlet i to dele, opdelt efter sidstnævnte princip. Flere af indlæggene om Vesttysklands generelle rolle i verdensøkonomien er ganske kritiske; det gælder bl.a. Susan Stranges, der bebrejder Forbundsrepublikken dens mangel på ansvarsfølelse over for hele systemet, som har givet sig udtryk i økonomiens ekstreme eksportorientering.

Indlæggene om Tysklands politiske rolle i global sammenhæng er mindre kritiske, og det samme gælder analysen af tysk politik inden for det europæiske fællesskab. Det er dog et gennemgående spørgsmål hos flere forfattere, om ikke Tyskland er blevet for stort for fællesskabet.

Bogen afsluttes med en række mundtlige kommentarer til bidragene, der på udmærket vis bidrager til at perspektivisere disse.